नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्द भूमि

THE ANANDA-BHOOMI (BUDDHIST MONTHLY)

यस भित्र

१. बुद्ध वचन	१
२. सम्पादकीय	२
३. डा. गणेश माली	३
४. पुरुष शाक्यवंश	६
५. सोमदेत् फ्रा. आनसंवर	१०
६. अमृतानन्द	१३
७. नगेन्द्र शर्मा	१४
८. भिक्षु आर्य वुनसङ	१७
9. *Rajeeb Shrestha*	19
१०. शान्तरत्न शाक्य	२१
११. विक्रम शाक्य	२२
१२. भिक्षु सुदर्शन	२३
१३. कविराज सद्धर्मराज वज्राचार्य	२५
१४. कोण्डन्य 'विद्यार्थी'	२८
१५. बौद्ध-गतिविधि	३१

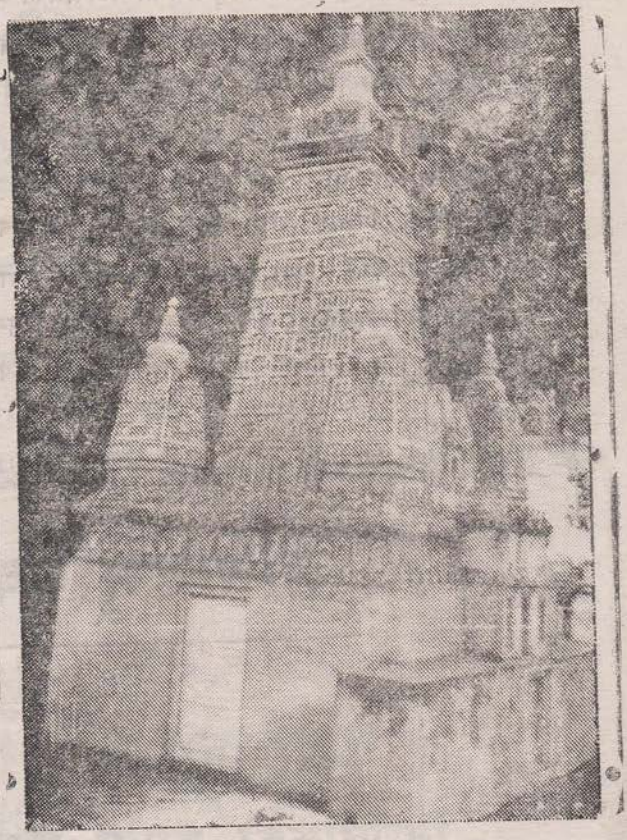

(कीर्तिपुर विहारस्थित बुद्धगया देग:)

एक प्रतिको रू. ३। वार्षिक ग्राहक शुल्क रू. ३०। आजीवन ग्राहक शुल्क रू. ३००।

बुद्धसम्वत् २५३५ | सिपुन्ही | विक्रमसम्वत् २०४८ | फागुन
नेपालसम्वत् १११२ | सिल्लाघ्व | 1992 A. D. | February
वर्ष १९ | अंक १० | Vol. 19 | No. 10

'आनन्दभूमि' को नियम

१) "आनन्दभूमि" आनन्दकुटी विहारद्वारा प्रकाशित हुने पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पूर्णिमाको दिनसम्ममा निस्कनेछ । यसको आजीवन ग्राहकशुल्क रू. ३००।– र वार्षिक ग्राहकशुल्क रू. ३०।– छ । जुनसुकै महिनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ । एक प्रतिको रू. ३।– मात्र ।

२) यो आनन्दकुटीविहारगुठीको मुखपत्र हो । यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।

३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनैपनि विचारमा लेखको उत्तरदायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकमण्डल हुनेछैन ।

४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा, अंग्रेजी र नेपालका अरू गुरुङ आदि भाषामध्ये कुनैपनि भाषामा लेखि-पठाउन सकिन्छ र पठाइएको लेख फिर्तापठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखि-पठाउनु वाञ्छनीय छ । अंग्रेजी बाहेक अरू कुनै पनि भाषाको लिपि देवनागरी हुनुपर्दछ ।

५) लेख पठाउँदा पूरा साइजको कागजमा एकपट्टिमात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ । कार्बोनहाली उतारिएको प्रतिलिपि लेखलाई स्थान नदिन सकिनेछ ।

६) ग्राहकशुल्क, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा आनन्दभूमिकार्यालयमा पठाउनुपर्छ । पत्रव्यवहार गर्दा आफ्नो ग्राहकसंख्या तथा नाम ठेगाना राम्ररी लेखिएको हुनु जरूरी छ । ठेगाना हेरफेर भएमा व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्छ र पत्रिका समयमा नपुगे लिखित सूचना दिने गर्नुपर्दछ ।

७) कुनै पनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।

आनन्दभूमिको अनुरोध

आगामी वैशाख पूर्णिमाको अंक
विशेषांकको रूपमा प्रकाशित हुने भएको ले
बुद्धधर्म संबन्धी गहकिला लेखहरू
उपलब्ध गराइदिनुहुन बौद्ध लेखकहरुमा विनम्र अनुरोध छ ।

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक
भिक्षु मैत्री

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २–१२८५५
पोष्टबक्स नं. १४१८

व्यवस्थापन सहयोगी
श्रामणेर कोण्डञ्ञ

कार्यालय
'आनन्दभूमि'
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २–७१४२०

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

नगर–कार्यालय
श्रीघःविहार
नःघल टोल
काठमाडौं।
फोन नं. २–२७१५०

निर्भीक, श्रेष्ठ, वीर, महर्षि, अपराजित, निश्चल, क्लेशरहित र चार आर्य-सत्यलाई राम्रोसँग जान्ने व्यक्तिलाई म ब्राम्हण भन्दछु।

सम्पादकीय--

बुद्धवचन र त्रिपिटक

भगवान् बुद्धलाई शान्तिका अग्रदूत, अहिंसाका नायक, करुणानिधान जे जस्तो भनिएता पनि बुद्ध चतुरार्यसत्यका ज्ञानी महामानव हुनुमा नै अक्षरसः तथ्य सिद्ध हुन्छ । चतुरार्यसत्य अन्तर्गत व्यावहारिक क्रियाकलाप अपनाउनु वहाँको उपदेश हो । देश, काल र परिस्थिति अनुसारको ज्ञानमा आफ्नो व्यवहारलाई परिचालन गर्नुमा कुशल हुनु बुद्धको शिक्षा हो । यसको अर्थ आफ्नो हितको लागि परपीडा नगर्नु र बहुजनको हितको लागि सदा तत्पर रहनु हो । सारांशमा, जनजीवनमा पंचशीलको पालन नै बुद्धको मूल उद्धार कार्य हो ।

बुद्धवचन भनूं वा बुद्धोपदेश, यसको सार संग्रह एवं व्याख्या त्रिपिटक हो । बुद्धको पूजा गर्नु त्रिपिटकको निर्देशन अनुसार आफ्नो आचारणलाई ढाल्नु हो । बौद्धले आफूलाई बुद्धको अनुयायी हूं भन्नु नै बुद्धको शिक्षा अनुसारका कुराहरूलाई पालन गरिरहेको छु भन्नु हो । बुद्धवचनलाई पालन नगरिकन आफूलाई बौद्ध संज्ञा बुद्धको नाउँमा हिलोछ्यापी कलंक लगाउनु हो । बाबुलाई उनको जीवन कालमा रात दिन दुःख दिई रुवाउनेले उनको मृत्युपश्चात् श्राद्ध गर्नु र बुद्धोपदेशलाई बेवास्ता गरी बुद्धमूर्ति अगाडि गई पूजा गर्नु एकैप्रकारको ढोंग र पाखण्डीपन हो ।

बुद्धको मूल सिद्धान्त अनित्य, दुःख र अनात्मका साथै अनीश्वरवाद हो । आजका नेपाली बौद्धहरूले यसतिर ख्याल गरेको देखिंदैन । नित्य, सुख र आत्माको अस्तित्व सहित ईश्वरवादलाई अँगालेर आफूलाई बौद्धभनी गौरव मान्ने गरेको देखिन्छ । ईश्वरवादीहरूलाई अनीश्वरवादको कुरा गर्दा उनीहरूले बुझेकाहुँदैनन् । कोहीले त बुझने कोशीश गर्दैनन् । त्यसो हुनुको मतलब ईश्वरबादीहरू-सँगको घुलमिल र तिनीहरूको संस्कार घुसेको भन्न सकिन्छ । अर्को कुरा ईश्वरवादीहरू त्रिपिटककै ठाउँ ठाउँको उदाहरणलाई लिएर ईश्वरवाद, भूतप्रेत पिशाचवाद आदि बुद्धधर्मका आधार हुन भनी बहस गर्दछन् । हुनपनि त्रिपिटका बिभिन्न सूत्रहरू हेर्दैजाँदा ठाउँ ठाउँमा यस्ता कुराहरू पनि देख्नुमा आउँछन् । अवतारवादका विरोधी भगवान् बुद्धको अवतारवाद जस्ता मिल्नेखालका कुराहरू समेत देखिन आउँदा अवतारवादीहरूलाई बुद्धधर्मको कुरा संझाउन गाह्रो हुन्छ ।

त्रिपिटक पालीभाषामा छ । पालीभाषामा संस्कृत साहित्यका धेरै कुराहरू अनुवाद भएर रहेका छन् । कोही कोही पालीभाषामा लेखे जति सबै कुरा बुद्धधर्मकै कुरा ठान्दछन् । यसरी नै त्रिपिटकमा अन्धविश्वासले भरिएका कुराहरू पाइने गरिएकोबाट बुद्धलाई अन्धविश्वासको विरोधी भन्न नसकिने खण्ड पनि देखापरेको छ । त्रिपिटकमा शताब्दीपिछे नयाँ कुराहरू गासिँदै आएको कुरामा धेरैले सहमती जनाएका छन् तापनि अतिकट्टरवादीहरू त्रिपिटकलाई वेद जस्तै देववाणी सम्झेर त्यसभित्रका प्रक्षिप्त कुराहरूलाई अस्वीकार गर्न नचाहने पनि धेरै छन् । वास्तवमा भन्ने हो भने त्रिपिटक बुद्धवाद अवश्य हो तर त्यसमा संगतको संस्कारवस र धूर्त चालबाजीबस अबौद्ध कुराहरू अन्तर्निहित भएका छन् ।

त्रिपिटकमा उल्लेख भएका कुराहरू कुन कुन पछि आएर थपिएका हुन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउनु कुनै गाह्रो कुरा होइन । अनित्य दुःख र अनात्मवादसँग नमिल्ने अनि ईश्वरव सँग मेल खाने यावत् कुरा पछि थपिएका हुन् र वास्तविक त्रिपिटकका कुरा होइनन् भनी बुझ्नु आवश्यक छ । बुद्धको दुहाई दिएर बौद्ध भनी अगाडि देखापर्ने हिंसक, अन्धविश्वासी र सनातनीको नाममा स्वार्थपूर्तिगर्नेहरूदेखि सावधान हुनुपर्ने र त्यस्ताले सच्चा त्रिपिटकका उपदेश अनुसार आचरण गर्नुपर्ने कुराहरूमा आनन्दभूमि जोड दिन्छ ।

[नेपाली भाषा]

पराप्रकृतिवादको अभ्युदय तथा अवसान

– डा० गणेश माली

प्रकृति (Nature) को व्यापक अर्थ हो पदार्थ र शक्तिद्वारा निर्मित सम्पूर्ण परिवर्तनशील विश्व । यसैभित्र मानव र उसको संसार पनि पर्न आउँछ । मानव मस्तिष्क भित्रका सबै विचार र कल्पनाहरू पनि पर्न आउँछन् ।

प्रकृतिभन्दा पनि परप्रकृतिलाई अनादिकालदेखि अनन्तकालसम्म सञ्चालन गर्ने एउटा सर्वशक्तिमान चेतनशील तत्त्व छ भन्ने कुरा पराप्रकृतिवादले (Supernaturalism) मान्दछ ।

प्रकृति हरघडि परिवर्तनशील छ, जुन परिवर्तनशील छ त्यो विनाशी छ र यस्तो विनाशी स्वभावको त्यो तत्त्व हुन सक्तैन, त्यस्तो तत्त्वको अस्तित्व प्रकृतिभन्दा पर हुनुपर्छ र छ भन्ने परिकल्पना (Hypothesis) पराप्रकृतिवादले गर्दछ ।

यो एउटा अन्तर्विरोधी परिकल्पना हो । प्रकृतिको परिभाषा अनुसार प्रकृति बाहिर केहीपनि हुन सक्तैन, सिवाय शून्य । जे जति विश्वमा छ त्यसलाई प्रकृतिको संज्ञा दिएपछि, सोभन्दा पर केही छ भनी भन्नु कोरा कल्पनामात्र हुन जान्छ ।

पराप्रकृतिवादको जन्म एउटा विशेष परिस्थितिमा हुन गएको हो । एक समय थियो जब मानिसहरू बिलकुल अज्ञानरूपी अन्धकारभित्र थिए । प्रकृतिका शक्तिहरू जस्तै भुईंचालो, ज्वालामुखी, आँधिबेहोरी, डँढेलो, चट्याङ इत्यादि पृथ्वी, चन्द्रमा, सूर्य र तारा-हरूको नियमित चाल, जन्म, जरा, व्याधि र मृत्युको चक्र, नाना प्रकारका बनस्पति तथा प्राणीहरूको पृथ्वीमा विकास, मानवचेतना र मनको स्थिति, इत्यादि देखेर आश्चर्य, विस्मय र भयको कारण मानव मस्तिष्कले प्रकृतिमा भइरहेका परिवर्तनको कारण प्रकृतिभित्र खोज्नुको साटो एउटा सशक्त, चेतनशील तत्त्वको परिकल्पना गर्न थाल्यो, जुन तत्त्व नै यी सबैको मूल कारण स्वरूप रहेको ठानियो । विश्वमा जे जति भै रहेका छन्, त्यही तत्त्वको इच्छानुसार भएको मानियो । त्यस्ता तत्त्वलाई प्रकृतिको एक हिस्सा मान्ने कुरै भएन, अतः त्यसलाई प्रकृतिभन्दा पर, अर्थात् प्राकृतिक परिवर्तनले नछुने, अविनाशी, तर सर्वज्ञ, सर्वव्यापी, र सर्वदर्शी तथा सर्वशक्तिमान् पनि मानियो । जगत्मा व्याप्त रहेर पनि निर्लिप्त, आफ्नो योगमायाको कारण प्रकृतिभन्दा पर रहेर पनि सम्पूर्ण चराचर प्रकृतिलाई परिवर्तन गराउने पनि त्यही तत्त्व मानियो । वास्तवमा यसप्रकारको परिकल्पनाको मूल कारण प्रकृति तथा त्यसमा भैरहेको कृया–प्रतिकृयाबारे मानवको अज्ञानता नै थियो ।

कल्पनाको पराकाष्ठा कहाँसम्म पुग्न सक्छ भन्ने उदाहरण पराप्रकृतिवादले प्रस्तुत गरेको छ । परिकल्पित तत्त्वलाई 'छ' भनी मान्नुमात्र होइन, त्यही नै वास्तवमा अस्तित्वयुक्त एकमात्र परम तत्त्व हो, अरू त केवल

अनित्य मिथ्या मृगमरीचिका जस्तो र मायाजालमात्र हो, नियन्ता भर्ता भोक्ता सबै उनै हुन् बाकि सबै स्वप्न सरी झुठा छन् भन्ने धारणासम्ममा पनि पराप्रकृतिवादी हुन पुगे । पृथ्वीमा के राखेको छ र ? जीवनको परमार्थ त उसैलाई प्राप्त गर्नु हो भन्ने आदर्शहरू पनि बने ।

यसप्रकार भ्रमपूर्ण परिकल्पित धारणाको आधारमा जिइएको जीवन स्वतः विकृतिपूर्ण हुन्छ । जस्तै:—

(१) जीवन अन्यमनस्क, येन केन प्रकारेण चलाउने, निस्कृय, हुन जान्छ । यसप्रकारको स्थितिमा विज्ञान तथा प्रविधितर्फ खोजीनीति गरी सांसारीक जीवनका दुःखहरूलाई हलुका गरी जीवन सुखमय बनाउने लगनशीलता उत्पन्न हुन सक्तैन ।

(२) लिने दिने गर्ने गराउने उनै भएपछि मान्छेहरू केवल आफ्नो कर्म ठोकेर बस्ने भए । कर्ममा लेखिए जस्तो हुन्छ, गरेर पो के हुने हो र भन्ने प्रवृत्ति बढ्न जान्छ ।

(३) जीवनका समस्याहरूमा यथार्थ समाधान खोज्नुको साटो उनै सर्वशक्तिमानलाई रिझाउने परिपाटी चल्ने हुन्छ । सांसारिक दुःख टार्नलाई प्रयत्नको साटो प्रार्थना गर्ने हुन जान्छ ।

(४) संघर्षपूर्ण पृथ्वीको जीवनमा स्वार्थ र स्वार्थबीच खिँचातानी र द्वन्द्वयुद्ध चलिरहन्छ । स्वार्थपूर्तिको बाटोमा आएको अवरोधलाई हटाउनु नै मानिसहरू आफ्नो कर्तव्य सम्झन्छन् ।

यी सबै गर्ने गराउने उनै भएपछि, कर्तव्य सम्झेर गर्ने कुरा सबै उसैमा अर्पण गरेर गरे भैगयो, यसरी सबै जना मिली-जुली सामूहिकरूपमा सबैको भलोको लागि काम गर्नुको साटो महाभारत मच्चिन जान्छ । स्वार्थको टकरारमा देव र दानवको अनवरत युद्ध चलिरहन्छ ।

(५) एउटै परिकल्पित तत्त्वको पनि देश, काल र परिस्थिति अनुसार विभिन्न समाजमा विभिन्न रूप भेदिनाले, एउटै संसारका मानिसहरू पनि विभिन्न थरीमा बाँडिन्छन् । 'हात्ती र अन्धाहरू' को कथामा जस्तै मानिसहरू बाझाबाझ गर्न थाल्छन् ।

संसार परिवर्तनशील छ । यहाँ कुनैपनि परिस्थिति एकनाश रहँदैन, बदलिँदै गई अर्कै परिस्थिति उत्पन्न हुन्छ । अगाडिको परिस्थितिको अवसान हुन्छ र त्यसको ठाउँ नयाँले लिन्छ । यो क्रम जारी नै रहन्छ । सबै परिवर्तनशील स्थितिहरूमा यो प्रतीत्यसमुत्पादी नियम बिना अपवाद लागू हुन्छ ।

जुन परिस्थितिले पराप्रकृतिवाद र सो अन्तर्गतका परिकल्पित तत्त्वहरूको सृजना गऱ्यो, त्यसपरिस्थितिमा पनि कालान्तरमा परिवर्तन आउन थाल्यो । यसका केही उदाहरणहरू जस्तै—

(१) प्रकृतिसितको क्रियाप्रतिक्रियाको सिलसिलामा मानवमस्तिष्कको विश्लेषणात्मक तर्कयुक्त चिन्तन प्रणाली तिखारिँदै गयो । प्रकृतिको गर्भभित्रका रहस्यहरू, जसको लागि अघि परिकल्पित सर्वशक्तिमान्

तत्वलाई गुहार्नुपरेको थियो, अब खुल्दै गए । विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा चमत्कारपूर्ण प्रगति हुँदै गयो र यसको फलस्वरूप, प्राकृतिक प्रक्रियाहरूकाबारे मानव आफैं जानिफकारी बन्न पुग्यो ।

(२) पराप्रकृतिवादको पराकाष्ठामा निवृत्तिहरू पनि पराकाष्ठमा पुगे । मानवकै मस्तिष्कले यी विकृतिहरू विरुद्ध संघर्ष गर्न थाल्यो । पराप्रकृतिवादमा भूलभुलैया सम्झी बेवास्ता गरिएका मानवका दुःखहरू हटाउनलाई प्रकृतिको गर्भभित्रकै यथार्थताको आधारमा चिन्तन मनन गरी वास्तविकताभित्रै दुःख सम्बन्धी यथार्थ सत्यहरू पत्ता लगाइए । दुःख छ, त त्यसको कारण छ, कारण छ त त्यसको निरोध पनि छ, अनि निरोध गर्ने मार्ग पनि छ यस सत्यलाई गौतम बुद्धले अद्वितीय ढङ्गले स्पष्ट गरी दर्शाए ।

(३) वैज्ञानिक ज्ञानको परिकल्पनाको साथसाथै, सोसित सम्बन्धित वादहरू पनि प्रबल ढङ्गले निस्के । वैज्ञानिक भौतिकवाद र वैज्ञानिक प्रकृतिवाद आदिवादलाई पुरानो ढुसी परेको पराप्रकृतिवादको अपेक्षा नयाँ पिढीका युवाहरूले रुचाए जुन स्वाभाविक पनि हो ।

(४) विज्ञान र प्रविधिको कारण यातायात र वैचारिक आदान-प्रदानमा सुगमता बढ्दै गयो जसको फलस्वरूप संसारभरीका मान्छेहरू आपसमा नजीक आउन थाले । विज्ञान र प्रविधिमा भएको प्रगतिबाट प्रभावित यी मान्छेहरूले थरीथरीका काल्पनिकवादको साटो वास्तविकतामा आधारित वादको खोजी गर्न लागे ।

यसरी जुन परिस्थितिमा एक जमानामा पराप्रकृतिवादको अभ्युदय सुनिश्चित थियो, हाल सो परिस्थिति नरहनाले पराप्रकृतिवादको अवसान पनि त्यत्तिकै सुनिश्चित छ । यो एक स्वभाविक प्रक्रिया हो । वर्तमान परिस्थितिको परिप्रेक्षमा जुन वादहरूको जन्म भैरहेका छन्, ती वादहरू पराप्रकृतिवादभन्दा भिन्न छन् तर विश्वभरीमा एउटै सर्वमान्य वाद बन्ने परिस्थिति भने अझै टाढै देखिन्छ । तथापि मानवसमाज बिस्तारै त्यतैतिर लम्कँदै छ यसमा कुनै संदेह छैन । ★

सुभाषित रत्न

१. लोभबाट बुद्धि बिचलित हुन्छ । लोभले तृष्णालाई पैदा गर्छ । तृष्णायुक्त मानिसले यस लोकमा र परलोकमा पनि दुःख पाउँछ ।

२. लोभको वशीभूत भएर मानिसले आत्मालाई, भाइलाई र मित्रलाई पनि मार्दछ अनि आफ्नो मालिक र सहोदरलाई पनि नाश पार्छ ।

भौतिकवादी बुद्ध र बौद्धधर्म

-पुरुष शाक्यवंश

बुद्धद्वारा प्रतिपादन गरेका धर्मसिद्धान्तहरू विज्ञानले एकपछि अर्को प्रमाणित गर्दै लग्यो तर भगवान् बुद्धको अति महत्त्वको दुःखसत्यप्रति विज्ञानवादीहरू, आधुनिक अर्थशास्त्राचार्यहरू र प्रतिस्थित विद्वान्हरूले यस सत्यवचनलाई लिएर निराशावादी र पलायनवादी आदि भनेर आलोचना गरेको पाइन्छ । भगवान् बुद्धद्वारा भन्नुभएको चाहनाको सीमा नै छैन भनेको पूर्ण सत्य छ । तो भनाइ अनुसार त्यसको समाधान पनि छ । जस्तो मानिसले आफ्नो गच्छेअनुसार चाहनालाई प्राथमिकता दिनुपर्छ । अतिआवश्यतालाई पहिलो प्राथमिकता र त्योभन्दा कम चाहनालाई कम प्राथमिकता दिई आफ्नो आफ्नो इच्छा पूर्ति गर्ने शिक्षा लिनसक्नुपर्छ । चाहनाहरू पूर्ति गर्न बढी मेहनत, लगनशील र क्रियाशील बन्नुपर्छ । यही चाहना पूर्ति गर्न निरन्तर लगनशील र प्रयासको कारण नै आधुनिक विकासको कारण बन्न गएको छ । तसर्थ चाहना नै आधुनिक आविस्कारको माता हो । यसै सिद्धान्तलाई पालन गरेर आज नयाँ नयाँ आविस्कार हुँदै गयो र विज्ञानको प्रगति हुँदै गयो । फलस्वरूप आकाशमा घरनिर्माण गऱ्यो, ग्रहहरूको भ्रमण गऱ्यो, समुद्रको सहिराईभित्र राजमार्ग बन्यो, पृथ्वीको कुनैपनि भागमा जान केही घण्टामात्र लाग्ने भयो । मानिसको ऐश-आरामको निम्ति रेडिओ, टेलिभिजन, मिडिओको व्यवस्था भयो, गर्मी र सर्दीबाट बच्न एअर कण्डिसनको व्यवस्था भयो । विश्वभरमा घटेका घटनाहरू त्यही समयमा देख्न सक्ने र सुन्न सक्ने भयो । बस्नको निम्ति दुई सय, तीन सय तला भएको सानदार घर बन्यो र ठूल ठूला सडकहरू बने । मानिसको सुरक्षाको निम्ति देवताहरूले प्रयोग गर्ने अग्न्यास्त्र जस्तै रकेट, आटम बम, हाइड्रोजन बम इत्यादि निर्माण भयो । मानिसको चाहना पूर्ति गर्नको लागि विज्ञानले यति प्रगति गऱ्यो जसको लेखाजोखा गर्न पनि गाह्रो भयो । साँच्चै भन्ने हो भने धर्मग्रन्थहरूमा देवलोकमा देवताहरूले पाएका सुविधा-भन्दा धेरै गुणाबढि यस पृथ्वीमा बस्ने साधारण मानिसले पाएका छन् तर यी सबै सुविधा उपलब्ध भएको बावजुद पनि मानिसको चाहना टुङ्गिएको छैन । झन झन तृष्णा-को मात्रा बढ्दैगयो र दुःखबाट मुक्त हुन सकेन । यस विभिन्न आविस्कारले मानिसलाई मेशिनको दास बनायो । यस आधुनिक विज्ञानले समाजमा विसङ्गति, विषमता र विकृतिको वातावरणको सिर्जना गऱ्यो । यस समाजमा मानिसहरू वाक्क भएर पुनः पाषाणयुगमा प्रवेश गर्न जङ्गलको बाटो लाग्यो । कोही कोहीले यस तृष्णापूर्ण संसारलाई भुल्न घातक मादकपदार्थको व्यसन लाग्यो । कोही कोही यस विसङ्गतिको वातावरणबाट हिंस्रो-समाजमा लाग्यो । विकृतिहरू के विज्ञानले उत्पत्ति गरेका होइनन् ? के यो दुःखको कारण होइन ? तसर्थ विज्ञानले आधुनिक समाजमा अभूतपूर्व प्रगति गरे पनि दुःखबाट

मुक्त हुन सकेन, शान्तिको वातावरण ल्याउन सकेन । तसर्थ यही नै भगवान् बुद्धद्वारा पत्तालगाउनुभएको दुःखसत्य हो । तसर्थ कुनै अवस्थामा पनि यस दुःखसत्यलाई नकार्न सकेन ।

भगवान् बुद्धबाट प्रतिपादन गरेको धर्म अवश्य पनि निराशावादी र पलायनवादी धर्म होइन । पलायनवाद यस्तो वाद हो जुन दुःखैदुःखको छ र त्यसबाट मुक्त हुने कुनै उपाय नै छैन तर भगवान् बुद्धद्वारा प्रतिपादन गरेको धर्ममा दुःखबाट मुक्त हुन चाहने व्यक्तिहरूको निम्ति राजमार्ग छ, त्यो हो आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग, संक्षिप्तमा भन्ने हो भने शील, समाधि र प्रज्ञा ।

आज आफूलाई शुद्ध अध्यात्मवादी घोषणा गरेर आफूले पढ्ने पुस्तक अति महत्त्वको देववाणी ग्रन्थ भनी भए नभएको प्रचार गरी सीधासादा जनतालाई विश्वास दिलाई जनतालाई एवं प्रकारले शोषण गर्दै समाजमा आफू र आपनो संप्रदायमात्र सर्वश्रेष्ठ जात भएको स्वार्थपूर्णतर्क दिई आपनो स्वार्थ सिद्ध गरेको पाइन्छ । अर्को सन् १०९५ मा इस्लामहरू र इसाईहरूका बीच डेढसय वर्षभन्दा पनि बढी समयसम्म धर्मको नाममा युद्ध भयो । यस युद्धमा धर्मको नाम जोडिदिएको ले यस युद्धमा केवल युवाहरूको मात्र सहभागिता नभई सम्पूर्ण बूढा र बच्चाहरूले समेत भाग लिएको पाइन्छ । यसबाट ठूलो संख्यामा बूढा र बालबच्चाहरूको समेत ज्यान गयो । यस धार्मिक लडाईंको परिणामले धेरै मानिसलाई ईश्वर र महामानवप्रति श्रद्धा र आस्था कम हुन लाग्यो र विज्ञानप्रति मानिसको श्रद्धा जाग्न लाग्यो । फलस्वरूप विज्ञानको उन्नति भयो । आजको विज्ञानको स्रोत त्यस धर्मयुद्ध हो भनेमा कुनै आश्चर्य मान्नुपर्दैन ।

भगवान् बुद्ध आपनो स्वार्थको निम्ति भए नभएका प्रचार गर्ने पक्षमा छैन । भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ, "कुनै ग्रन्थमा उल्लेख गरेको कारण, देववाणी र महामानवले भनेको कारण, सनातनदेखि पालन गर्दै आएको कारण, र आमाबाबुले गर्दै आएको कारणलाई मानी कुनै पनि वस्तु तथा घटनालाई स्वतः प्रमाणित भएको नमान्नु, आफूले त्यस विषयमा मनन गरी आफूलाई पूर्ण सत्यता भएको विश्वास भएपछि मात्र विश्राम गर्नु । तसर्थ बुद्धद्वारा प्रतिपादनगरेका यावत् सिद्धान्तहरू आजसम्म असत्य भएको छैन । यस अर्थले विज्ञानद्वारा मन अथवा चेतनपदार्थको रूपमा प्रमाणित नभएपनि यो सत्य नै छ । यस मन अथवा चेतनपदार्थ भएको सम्बन्धमा विज्ञानले देख्न नसकेको मात्र हो, मन अथवा चेतना नै पदार्थ नभएको होइन । सम्बन्धमा विज्ञान विना प्रमाणले कुनै सत्य नमान्ने विज्ञानको सिद्धान्तको निम्ति सिद्धान्त को औपचारिकता मात्र हो । त्यसकारण बुद्धधर्म अन्ध विश्वास गर्ने अध्यात्मवाद र नास्तिकवादका बीचमा अवस्थित मध्यममार्गमात्र होइन, यो भौतिकवाद पनि हो ।

धेरै वर्षको खोजी तथा तपस्यापश्चात् जुन सत्य भगवान् बुद्धद्वारा उपलब्ध गर्नुभयो त्यो हो संस्कार र संस्कारको अन्त । संस्कार राग, द्वेष र मोहबाट बन्ने एक पदार्थ हो । यो प्राणीको चेतना उत्पन्न गर्ने एक साधन हो । जसरी संस्कार पत्ता लगाउनुभयो त्यस्तै संस्कारको अन्त हुने मार्ग पनि भगवान् बुद्धद्वारा पत्ता लगाउनुभयो । त्यो हो आर्यअष्टाङ्गिमार्ग । यो आर्यअष्टाङ्गिमार्ग बोध गर्ने ज्ञानभन्दा पनि पालन गर्नुपर्ने नियम अथवा चर्या हो । शीलको मुख्य कार्य यस वर्तमान जीवनमा राग, द्वेष र मोह उत्पन्न हुने कार्यबाट पूर्ण-

रूपमा विरक्त हुनु अथवा अलग हुनु हो । यो काय, वाक् र चित्तलाई राग, द्वेष र मोहबाट परिशोधन गरी शुद्धसित गर्ने बुद्धता हो र अर्को काय, वाक् चित्तद्वारा संस्कार अभिवृद्धि हुनेबाट वञ्चित गर्ने र नयाँ संस्कार अभिवृद्धि हुनेमा प्रत्यक्ष हस्तक्षेप गर्नु पनि हो ।

समाधिको मुख्य लक्ष्य विगतका जन्महरूमा आर्जन गरेका राग, द्वेष र मोहबाट बनेका संस्कारद्वारा पुनः अर्को संस्कार वृद्धि नगराउनु हो । संस्कार स्वतः उत्पन्न हुने होइन, यो कुनै आलम्बनको आधारमा मात्र उत्पन्न हुन्छ । भगवान् बुद्धले तपस्याद्वारा सबभन्दा पहिले उपलब्ध गर्नुभएको नै संस्कार हो । प्राणीले मनमा संस्कार वृद्धि हुने राग, द्वेष र मोह प्रति क्षण उत्पन्न हुने नयाँ नयाँ आलम्बन विचारको रूपमा ग्रहण गरिरहेको हुन्छ । यही विचार नै त्यस समयको संस्कार बृद्धिगर्ने ठोस आलम्बन हो । यो संस्कार बृद्धिगर्ने विचार जानी वा अनजानमा प्रतिक्षण उत्पन्न भइरहन्छ । यसरी प्रतिक्षण वृद्धि भइरहने संस्कारलाई रोक्नको निम्ति भगवान् बुद्धद्वारा राग, द्वेष र मोह उत्पन्न नहुने सत्य-विषयमा आधारित आलम्बन पत्तालगाउनु भयो । त्यही पूर्णसत्यमा आलम्बन गर्ने विधि बिना आलम्बन प्राणी एक क्षण पनि रहन सक्दैन । तसर्थ राग, द्वेष र मोह-बाट अलग रहनको निम्ति सत्य आलम्बनमा पूर्ण होस् राख्नु आवश्यक छ । त्यही राग, द्वेष र मोह उत्पन्न नहुने सत्य आलम्बनमा प्रतिक्षण होस् राखी बस्नु नै समाधि हो ।

समाधिको मुख्य लक्ष्य प्रतिक्षण होस् राखी राग, द्वेष र मोह उत्पन्न हुन नदिनु हो । यसरी सत्य आलम्बनमा दृढचित्त गरी राग, द्वेष र मोह उत्पन्न हुनुमा (पाबन्दी) राखी संस्कार बृद्धि हुनेबाट रोक्नु हो । शीलबाट वर्तमान समयमा नयाँ राग, द्वेष र मोहको संवर्धन गर्ने विचारलाई रोक्नु र समाधिबाट जन्मजन्मान्तरदेखि आर्जन गर्दै आएको संस्कारबाट प्रतिक्षण नयाँ नयाँ उत्पन्न गराउने राग, द्वेष र मोह समेत वञ्चित गर्ने कार्य हुन गएको छ । राग, द्वेष र मोहबाट जीवनयापन गर्दै आएको संस्कारलाई यसरी शील र समाधि दुवैबाट आहारा रोक्न जाँदा संस्कारको दैनिक जीवनयापन गर्ने साधनसम्म पनि वञ्चित हुनुपऱ्यो । यस कार्यले संस्कार-द्वारा जीवनमा ठूलो आघात पुग्न गएको छ । बिना आहारा कुनैपनि जीवनयापन गर्न सक्दैन । जसरी मानिसहरूले आहारा पाउन असमर्थ भएमा जीवन सञ्चालन गर्नको निम्ति इन्द्रियहरूले सबभन्दा पहिले खाएर बाकि भएका मलमूत्रबाट आहारा खोज्छ र त्यसबाट इन्द्रियहरू सञ्चालन हुन्छ, त्यो पनि सकिएपछि बाँच्नको निम्ति जोडमा भएको बोसो खाएर बाँच्न प्रयास गर्छ र बोसो पनि सकिएपछि रगत मासु नै खान थाल्छ । इन्द्रियहरूले रगत मासु समेत खाइसकेपछि प्राणी केवल हाडछालामात्र बाकिभएको मरणान्त अवस्थामा जन्मराजको शरणमा जान बाध्य गराउँछ । त्यस्तै संस्कारको पनि अवस्था हुन्छ ।

जसरी शीलले नयाँ संस्कार र समाधिले पुरानो संस्कारलाई बिलकूल उत्पन्न हुनेबाट पावंदी गरेपछि संस्कार बिना भोजनले भोको अवस्था व्यतित गर्नुपऱ्यो । यस असहाय अवस्थामा बाँच्नको निम्ति संस्कारले संस्कारलाई नै खान बाध्य तुल्यायो । यसरी स्वयं संस्कारले संस्कारलाई नै खाएपछि संस्कारको भण्डार रिक्त हुँदै गयो । उक्त रिक्त भएको संस्कारको ठाउँमा प्रज्ञा भर्न लाग्छ । यसरी संस्कार रिक्त हुँदा एक दिन संस्कार पूरा रिक्त हुन्छ र त्यस-ठाउँमा प्रज्ञाले भर्छ । पहिले संस्कारले भरेको कारण

प्राणीले सूक्ष्म पदार्थहरू देख्न र अनुभूति गर्न नपाएको हो । अब प्राणीले देख्न र स्वयं अनुभूति समेत गर्न पायो । संस्कारको कारणले प्राणी तृष्णाग्रस्त भएकोमा अब प्राणी तृष्णाबाट मुक्त हुन्छ । यही तृष्णामुक्त अथवा तृष्णाविहीन अवस्थालाई नै निर्वाण अथवा अर्हत् लाभ भन्दछ । तृष्णा नै दुःखको कारण हो । तृष्णाविहीन अवस्था नै दुःखबाट पूर्णमुक्ति अवस्था हो । निर्वाण केवल ग्रन्थको ज्ञान अथवा शिक्षाले मात्र प्राप्त हुने विषय होइन, निर्वाण प्राप्त गर्नको निम्ति शील र समाधिको पालन र चर्याको आवश्यक छ । निर्वाण अति दुर्लभ विषय हो । अरू विद्याहरू जस्तै केवल धर्मग्रन्थहरूको ज्ञानले मात्र निर्वाण लाभ हुने विषय होइन । यस निर्वाणपद प्राप्त गर्नको निम्ति शुद्ध शील र समाधिको पालन हुनु नितान्त आवश्यक छ र निस्वार्थ चर्याको अति आवश्यक छ । ग्रन्थाचार्य र त्रिपिटकाचार्यहरूले यस दुर्लभ निर्वाणपदको लाभ हुन पनि सक्छ नहुन पनि सक्छ । शील र समाधिमा दृढचित्त भएको अनुपद व्यक्तिले पनि निर्वाणपद लाभ गर्न सक्छ । तसर्थ निर्वाण केवल शास्त्र र ग्रन्थको ज्ञानले मात्र प्राप्त हुने विषय होइन । यसको निम्ति शुद्ध चर्याको पालन गर्नु आवश्यक छ । त्यसकारण भगवान् बुद्धद्वारा निर्वाणलाई मार्ग भनेको छ । यसबाट यो प्रष्ट हुन्छ कि बहुश्रुत, श्रुतधर र ग्रन्थाचार्यमात्रले प्राप्त हुनेछैन । उदाहरणको निम्ति आनन्द महास्थविरको जीवनकालको घटनालाई लिन सक्छौं । आनन्द, जसले लगातार २५ वर्षसम्म भगवान्-को परिचर्या गऱ्यो, सेवा गऱ्यो, जसलाई बहुश्रुत धर्मधर भनेर भगवान् बुद्धद्वारा मुरि मुरि प्रशंसा गऱ्यो । आनन्द महास्थविरको शिक्षा दीक्षाबाट कयौं व्यक्तिहरूले अर्हत् पदको लाभ गऱ्यो तर ऊ आफैले अर्हत् लाभ गर्न सकेन । भगवान् बुद्धको सेवा, परिचर्यामा व्यस्त हुनुपर्ने कारणले अरू भिक्षुहरूको जस्तै समाधिमा बढी उद्योग गर्न सकेन । तसर्थ आनन्द महास्थविर भगवान् बुद्धको परिनिर्वाण पछि प्रथम महासंगीतिको निम्ति मात्र अर्हत्त्व लाभ गऱ्यो । यसबाट यो सिद्ध हुन्छ कि केवल बहुश्रुत, श्रुत-धर र ग्रन्थाचार्यले मात्र निर्वाणपद प्राप्त हुने होइन ।

□

लोकनीति

१. सेना असमर्थ भए भने राजाको तेजप्रतापले मात्र केही हुन सक्दैन, जस्तै घाँस आदी केही बस्तु नभएको खाली ठाउँमा बसिरहेको आगो आफै आफ शान्त भएर निभ्छ ।

२. जुन साथीहरू रोगले गर्दा आतुर भइरहेको समयमा, अनिकाल भइरहेको समयमा, आफूलाई ठूलो दुःख कष्ट भइरहेको समयमा, शत्रुसंग लडाई गर्नुपर्ने समयमा, राजा-को ढोकामा जाने बेलामा र मसान जानुपर्ने बेलामा आफ्नो साथ छोड्दैनन् ती साथीहरू असल साथी हुन् ।

थाइल्याण्डको संघव्यवस्था

प्रबन्धक – सोमदेत् फ्रा. ज्ञानसंवर
(थाइल्याण्डका संघराजा)

संघको अर्थ– बुद्धधर्ममा प्रव्रजित भिक्षुहरू (श्रामणेहरू सहित) को समूह हो। यिनिहरूले विनय पालन गर्नुपर्दछ। विनय भनेको भगवान् बुद्धले निर्धारित गर्नुभएका नियमहरू हुन्। अनि क्षेत्रीय नियम भनेको संघले पारित गरेका नियमहरू हुन्। त्यस्तै परंपरागत नियम भनेको चलन चल्तीमा रहेका आचार विचार र शैलीका नियम नीतिहरू हुन्। थाई संघको सञ्चालन दीर्घकालदेखि यी नै तीन प्रकारका नियमहरूमा आधारित रहिआएको छ।

विनय

थेरवादी भिक्षुहरू बुद्धले बताउनुभएको मूल विनयानुसार आचरण गर्दछन्। जुन विनयको निरूपण महाकाश्यप महास्थविरको प्रमुखतामा भएको प्रथम संगायनामा भएको थियो। यस बाहेक आचार्यवादी भिक्षुहरू अन्य कयौं परिशोधित विनयको परिपालन गर्दछन्। यी परिशोधित विनयका अनुयायी भिक्षुहरूलाई मूल विनयानुयायी भिक्षुहरू भन्छन्। भगवान् बुद्धको जीवमानकालमा सानातिना नियमहरूलाई निलम्बन गर्ने अधिकार नदिएतापनि अन्तिम अवस्थामा आवश्यक भएमा साना साना नियम परिवर्तन गर्न सक्ने अनुज्ञा दिनुभएको थियो। त्यस्तो भएतापनि प्रथम संगायनामा साना साना नियम के हो भन्ने बारेमा निरूपण हुन सकेन। यस बेलाका त्रिपिटकधारी र क्षीणाश्रवी अर्हत्हरूबाट नै यसको निर्णय नहुँदा महाकाश्यप महास्थविरको सल्लाह बमोजिम सम्पूर्ण विनय नियमलाई यथावत् स्वीकारियो। यो प्रथम संगीतिलाई स्वीकार्ने बौद्धहरूलाई थेरवादी भनिन्छ। यसको प्रमुख महाकाश्यप महास्थविर हुनुहुन्थ्यो। यस अन्तर्गत थाइल्याण्ड, बर्मा, कम्बोडिया र श्रीलंका आदि देशका भिक्षुहरू छन्। यस अवस्थामा तो आचार्यवादी भिक्षुहरू भन्छन् कि भगवान् बुद्धले निवमहरू निलम्बित गर्ने अनुमति दिनुभएको ले हामीले विनयलाई बदलिदो समय सापेक्षताबाट माथि तुल्याएका हौं। प्रथम संगायनाका सहभागी ५०० भिक्षुहरूको निर्णय स्वीकार नगर्नेहरू केही भिक्षुहरू पनि भिकेका थिए र यही घटना भिक्षुहरूको भावी विभेदको लक्षण हुन गयो। भयो पनि त्यस्तै। प्रथमतः यिनीहरू दुई निकायहरूमा विभाजित भए।

आचार्यवादीहरूले विनयमा परिवर्तन नगरेको भए आज विनयमा यति ठूलो भिन्नता आउने थिएन होला। अर्को कुरा कालान्तरमा यो आपसी विभिन्नता झनै बढ्यो। आचार्यवादीहरू विनयलाई समयसापेक्ष बनाउने क्रममा धेरै परसम्म पुगे। पछि बौद्धधर्म भारत बाहेक अन्य अनेक देशहरूमा पनि फैलिदै जाँदा विनय-नियमलाई झनै बारंबार संशोधन गरियो र विभिन्न भाषा र परंपरामा रहेको विनयलाई आ-आफ्नो भाषामा एकपछि अर्को अनुवाद गरिएको हुँदा महायानी संघ-विनयमा थेरवादी विनयदेखि धेरैकुरा अन्तर् हुँदै गए।

थेरवादी निकाय दक्षिणी भेकमा फैलिएको ले यसलाई दक्षिणी निकाय र आचार्यवादी निकाय उत्तरी भेकमा फैलिएको ले यसलाई उत्तरी निकाय पनि भनिन्छ । प्रचलित उत्तरी भागमा निकायलाई महायान र अर्कोलाई हीनयान पनि भन्दछन् ।

विनय अनुसार आचरण गर्नु हरेक भिक्षुको कर्तव्य हो । यद्यपि उच्चस्थ गुरु हुनेले आफना शिष्यहरूलाई अनुशासनमा राख्नु उनको ठूलो कर्तव्य हो । तथापि संघकर्ममा हरेक भिक्षुको महत्त्व बराबर हुन्छ त्यो चाहे गुरु होस् चाहे चेला होस् । संघमा कुरा उठ्दा संघ, गणलाई विज्ञप्ति दिई सर्वसम्मतिद्वारा निर्णय गरिनुपर्दछ । संघको व्यवस्थाका दुइ रूप छन् । पहिलो गुरु र शिष्यका आपसी सम्बन्ध, जसलाई सरकारी क्षेत्रमा एक परिवार सरहको मान्यता हुन्छ । अर्को, संघकर्ममा सरकार र नागरिकको बीचमा जस्तो सम्बन्ध हुन्छ । यो यसो झट्ट हेर्दा राजनैतिक क्षेत्रको प्रजातान्त्रिक प्रणाली झैं देखिन्छ तर पूर्णतया त्यसो भने होइन । राजनीतिक प्रजातन्त्रको संघमा कानून बनाउने अधिकारमात्र हुन्छ त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने अधिकार हुँदैन । यहाँ भिक्षुसंघमा भने विनय बाहेक अरू नियमहरू पनि प्रज्ञप्त गर्ने अधिकार हुँदैन किनकि भगवान्ले अपरिहानीय धर्ममा यसो गर्न मनाही गर्नुभएको छ । भनिएको छ कि विनय बाहेक अरू नियम नबनाउनु र पहिलेदेखि रहिआएको नियमलाई बर्खास्त नगर्नू । मुख्यमुख्य कुराको निर्णय गर्नुपर्दा संघको निर्णय अनुसार गर्ने । जस्तो कि भिक्षु दीक्षा दिईवा सर्वप्रथम संघमा विज्ञप्तिद्वारा सूचित गर्नुपर्दछ । तीन चोटि प्रस्ताव सुनाउनुपर्दछ । यस कार्यलाई अति चतुट्ठ कम्म भनिन्छ जसको अर्थ हो चार चोटि मौखिक कर्म । यसलाई संघले स्वीकार गरेपछि मात्र निर्णीत हुन्छ । यस्ता संघकर्मला ई सर्वसम्मतिबाट स्वीकारिएको हुनुपर्दछ । यदि कुनै एकजनाले मात्र विरोध गरे भनेपनि त्यो प्रस्ताव अमान्य हुन्छ। यदि भिक्षुहरू चूप रहन्छन् भने यसलाई स्वीकारोक्ति मानिन्छ । सानातिना कुराहरूको निर्णय एकजनाको निर्णयले पनि हुन सक्दछ । अथवा मात्र एकचोटि प्रस्तावले पुग्दछ तर संघका सबै सदस्यहरूसंग सम्बन्धित विषय र विनयमा अनुल्लिखित विषय भए भने उल्लिखित विधि अनुसार चलाइन्छ । यस्ता संघकर्म आदिलाई यहाँ परंपरागत नियम भनेको हो । हामीले देख्यौं कि विनय अनुसार संघव्यवस्थाका मुख्य दुई भागहरू छन् । पहिलो गुरु शिष्य व्यवस्था, अर्को भिक्षुहरूको संघद्वारा गरिने व्यवस्था । यहाँ संघद्वारा गरिने व्यवस्था भन्नाले त्यस क्षेत्रका सम्पूर्ण भिक्षुहरूलाई इंगित गरिएको होइन बरू केही सीमित सीमाना भित्र रहेका भिक्षुहरूमात्र भन्ने अर्थ हो । यसलाई सीमा भनिन्छ । यो सीमा भिक्षुहरूको संघकर्म गर्न प्रयोग गरिने ठाउँ हो । तैपनि विनय अनुसार कुनै संघकर्म गर्न पूर्व निश्चित संख्यामा भए पुग्छ र विहारका सम्पूर्ण भिक्षुहरूको सहभागिता कहीं आवश्यक छैन । यसले सबै भिक्षुहरूलाई जम्मा पार्ने काम पनि गर्दैन । भगवान् बुद्धको पालामा भने उहाँ नै भिक्षुहरूको समागमको केन्द्र थिए । यस्तो चलन थियो कि वर्षको एकचोटि अथवा दुइचोटी सबै क्षेत्रका भिक्षुहरू जम्मा हुन्थे । भेला हुन आउन नसक्ने भिक्षुले आफना शिष्यहरूलाई आफनो सत्तामा पठाउँथे तर यस्तो सुविधा अति आवश्यक अवस्थामा मात्र दिइन्थ्यो । प्रतिनिधि भएर आउने भिक्षुले तो भगवान् द्वारा प्रज्ञप्त नयाँ नियमहरूको अध्ययन गर्नुपर्थ्यो र यसबेला ध्यानभावना आदिका कुराहरू पनि सुन्न पाउँथे । अर्हत् आदि मार्गफल

बोध गर्नेले यस्तो समामा प्रकाश पार्नुपर्दथ्यो । यसलाई भगवान्बाट स्वीकृत भएपछि सार्वजनिक मान्यता पाइन्थ्यो । आज पनि हामी मार्गफलादि बोध गरेको कुरा सुन्दछौं तर प्रायशः हल्लाकै रूपमा वा कानेखुसी मात्र हुन्छ । भगवान् बुद्धको पालामा भने उनैबाट मात्र निर्णय हुन्थ्यो । तथागतको परिनिर्वाणपछि वहाँको स्थान लिने व्यक्ति रहेनन् किन कि भगवान्ले यस्तो व्यक्तिको स्थापना गर्नुभएको छैन । धर्म विनयलाई नै सर्वोच्च गुरु मान्न निर्देशन दिनुभएको थियो । आफ्नो शिष्य आनन्दलाई भगवान्बुद्धले भन्नुभयो "आनन्द ! मेरो जीवनपछि मैले बताएको धर्म र मैले स्थापना गरेको विनय तिम्रोहरूको गुरु हुनेछ । तसर्थ वहाँ तथागतको परिनिर्वाण भएपछि पहिले नै भिक्षुहरू भेला हुने ठाउँ रहेनन् । अझ यसरी संस्थागत नभएको अवस्थामा पहिले नै कुनैकुराको आधिकारिक निर्णयकको अभाव भयो । उदाहरणको लागि यदि शिष्यले केही गल्ती गरेको अवस्थामा गुरुले उसलाई चीवर छाड भन्न सक्दछ तर चेलाले यसो नगरी अर्को ठाउँमा गए अथवा त्यहीं नै बसी-रहयो भने गुरुले केही गर्न मिल्दैन । भगवान् बुद्धको पालामा पनि त्यस्ता केही घटनाहरू घटेका छन् । जस्तै देवदत्तको घटना । (विनयपिटक) यस सिलसिलाको अन्त्य उसलाई संघले निलम्बित गर्नासाथ भएन बरु उसको मरणपछि मात्र भयो । यस्ता समस्याहरूको लागि बौद्धदेशका सरकारहरूले भिक्षुसंघलाई धार्मिक कानून-द्वारा मद्दत गर्दछ । यस्तो गर्नले जनताको आस्थाकेन्द्र रहेको भिक्षुहरूको बीचमा भएको गडबडीलाई साम्य तुल्याई शान्ति सुरक्षा कायम गर्दछ किनकि यस्ता गडबडी जनतालाई पनि असर पर्ने कुरा हुन् ।

थाइल्याण्डमा सरकारले यसरी संघको कार्यमा मद्दत गर्दै आएको धेरै समय भइसक्यो । पहिले पनि भिक्षुहरूको सम्पूर्ण स्तरका पदाधिकारीहरू छान्ने काम राजाबाट नै हुन्थ्यो । पहिलेका भिक्षुहरू मुख्य दुई वर्गमा विभाजित थिए । तीं हुन् ग्रामवासी (गाउँमा बस्ने) र अरञ्ञवासी (जङ्गलमा बस्ने) । हरेकका प्रमुख भिक्षुको नियुक्ति राजाबाट नै हुन्थ्यो । पछि भिक्षुहरूलाई चार भागमा विभाजित गरियो । तीं हुन् उत्तरी गण, दक्षिणी गण, मध्य गण र धम्मयुत्तिक गण । थाइल्याण्डलाई वर्तमान अञ्चलस्वरूपमा विभाजन गर्नु-भन्दा पहिले उत्तरी गण गृहमन्त्रालय अन्तर्गत पारिएको थियो । दक्षिणी गण परराष्ट्र मन्त्रालय अन्तर्गत पर्दथ्यो । मध्यगण जुन दक्षिण र उत्तरी गणमा पर्दैनथ्यो र धम्मयुत्तिक गणका सम्पूर्ण विहारहरू पनि उपर्युक्त मन्त्रालय अन्तर्गत पारिएको थियो । यी चारै गणहरूको संघराजा एवं अरू मदतगार कर्मचारीहरूको नियुक्ति राजाबाट नै हुन्थ्यो ।

अञ्चल विभाजित हुँदा शिक्षा व्यवस्थाको लागि जनप्रियराजा चुलालोङकर्णले सोमदेत फ्रा भिक्षु महासमणचाव क्रमफया वजिरञाणवरोरस जो कि मोंकुफका भाइ थिए लाई धार्मिक शिक्षा निर्देशक र अर्को भाइ राजकुमार दामरोङलाई गृहस्थ सहायक बनाइयो । यस शाही आन्दोलनको उद्देश्य जनताको लागि विद्यालय प्रणाली लागू गर्नलाई आवश्यक हुने मदत विहाराधिपति भिक्षुहरूबाट लिनुथियो ।

अधिराजकुमार भिक्षु वजिरञाणले जनताको शिक्षाको साथै धार्मिक शिक्षालाई विद्यालय प्रणालीमा व्यवस्थित गर्न बु. सं. २४४५ मा धार्मिक कानून बन्नुभन्दा पहिले नै सुझाव दिएको पाइन्छ । विवरण निम्न लिखित छ– "हामीले सबै विद्यालयहरूलाई थेरसमावम अन्तर्गतका भिक्षुहरूबाट पढाइने र विहारा-

धिपतिहरूबाट व्यवस्थित हुने व्यवस्था गऱ्यौं । यदि कुनै विहारले विद्यालय स्थापना गर्न चाहन्छ भने उनीहरूले त्यसो गरे हुन्छ । यसो गर्दा तो विद्यालयहरूले राजस्वबाट अनुदान पाउनेछन् । विहारमा रहेका विद्यालयहरूलाई जिल्ला, अञ्चल र क्षेत्रमा विभाजित गरिएको छ । त्यस बेला गर्न सकिने स्थिति नै थियो । यो भावी योजना तयार पारी राजाकहाँ बिन्ति चढाउँदा खुशी हुन्थ्यो र तदनुसार कार्यान्वयन गर्न आज्ञा गरी भिक्षु वररोसलाई र राजकुमार दामारोंङलाई पुरानो व्यवस्थाबाट अवकाश दिए । वस्तुतः विहारमा दिइने शिक्षापद्धतिलाई मात्र अलग पारिराख्नुहुँदैन । यसलाई भिक्षुसंघ व्यवस्थाको अङ्ग नै बनाउनुपर्छ र सरकारी शिक्षा-मन्त्रालयसँग तालमेल गराउनुपर्दछ । फलतः यस प्रकारको धार्मिक कानून बु. स. २४४५ (१९०२) मा प्रथम प्रयासको रूपमा पारित भयो ।

(क्रमशः)

अनुवादक– भिक्षु विपस्सि धम्मारामो
वात बवरनिवेस विहार
बैंकक

बुद्ध भन्दछन्–

जति रोउ, जति शोकगर, यसबाट चित्तलाई शान्ति त मिल्दैन नै, उल्टो दुःख नै बढ्ने छ र शरीरमा पनि शोकको खराब प्रभाव पर्नेछ ।

(भजन)

जगतहित

-- अमृतानन्द

हे आर्यवीर ! स्वयम्भू गइहालौं ।
जगतको हित हामी गर्दै जाऔं ।
पहिले यो ज्ञान मनमा लिइराखौं ।
उद्योग गरेर ज्ञान दीप बालिहालौं ।।
करुणाको झण्डा बोकी अगाडी बढौं ।
चतुर्दिग् भूमण्डल घुम्नेतर्फ लागौं ।। १ ।।

रोगीहरूलाई औषधि बाँधिहालौं ।
भूखाहरूलाई खाना हामी दिइहालौं ।।
तिर्खालुहरूलाई पानी पिलाइहालौं ।
दुःखीहरूलाई सुखी गराइहालौं ।। २ ।।

अशरण प्राणीलाई सुरक्षामा राखौं ।
थुनिएका प्राणीहरू मुक्त गरिहालौं ।।
सत्त्व प्राणी सबैलाई समभाव राखौं ।
यही महायानले बुद्ध-पद अंगालौं ।। ३ ।।

बुद्धत्व प्राप्तिका निम्ति मृदु भन्न सकौं ।
प्रहार गर्न आए पनि सहेरबसौं ।।
उपहास गऱ्यो भने नसुन्ने झैं गरौं ।
उपदेश दिने ठाउँमा शुरूमै पुगौं ।। ४ ।।

श्री बुद्ध वीरको सार धर्म लिइहालौं ।
त्यही धर्म दान दिई प्राणी सुखी गरौं ।।
हितको धर्म हामी प्रचार गर्न जाऔं ।
अनित्य संसार बुझी त्यागी भई बसौं ।। ५ ।।

संसारको गृह जाल बुझ्ने तर्फ लागौं ।
बुद्धलाई चिन्हौं, अमृत पद नै पाऔं ।। ६ ।।

अनुवादक– दिव्यरत्न तुलाधर

(निबन्ध)

बुद्ध, राधाकृष्णन र एक फुचो !

–नगेन्द्र शर्मा

म थरथर काम्दै उभिरहेको थिएँ । मेरो सामुन्ने टेबुल पछिल्तिरको कुर्सीमा टाउके माथुर-साहेब (मेरो तिनताकको हाकिम)–ले मलाई तत्कालै भस्म गरूँला भने झैं गरी दुर्वासाआँखाले हेरिरहेको थियो । उसै त जेठ महिनाको कलकते गर्मी, उसमाथि हाकिमको आँखाबाट निस्केको रिसको ज्वाला, म पसीनै–पसीना भइसकेको थिएँ । अन्कनाउँदै, अड्कँदै, जिब्रो लर्बराउँदै, उसका प्रश्नहरूको झटारोको जवाफ दिँदै जाँदै थिएँ । प्रश्नोत्तर (आज सम्झंदा) यस्तो किसिमको थियो—

"सरकारी जागीरे भएर यस्तो लेख[1] किन लेखिस् ?" हातमा मेरो लेख भएको पत्रिकाको एक निमोठिएको पाना लौरो झैं हल्लाउँदै उनले सोधेका थिए ।

"तर, सर, त्यसमा त ऐतिहासिक तथ्यहरूमात्र त छन् !"

"ऐतिहासिक तथ्य–सत्य म जान्दिन । सारा संसारले मानिसकेको कुरोमाथि शंका उठाएर बुद्ध नेपाली थिए भन्ने तर्क उठाउन खोज्नु नै एक नाजायज कुरो हो ।"

"होइन, हजुर, मैले कुनै पक्षको सम्पूर्ण समर्थन पनि त गरेको छैन, केवल सत्यता के हो भन्नेतिर"...

"चुप लाग् ! अबदेखि अखबारको निम्ति कुनै पनि लेख लेख्नुभन्दा अगावै मेरो लिखित अनुमति नलिई छपाएको खण्डमा नोकरीबाट तुरून्त निकालागरिदिनेछु, बुझिस् !"

बुझें– नियालो मुख लाएर म हाकिमको कोठाबाट बाहिर निस्कें ।

मलाई थाहा पनि थिएन, एउटा अखबारमा म जस्तो उरण्ठ्याउलो २२ वर्षे ठिटोले लेखेको एउटा जाबो लेखले त्यतिको धूलो उडाउला । तिनताकको आफ्नु धुन त केवल कुनै अखबारमा लेखको शीर्षकसाथै भर्खरे अक्षरमा आफ्नो पनि नाउँ छापिएको देख्न पाए पुगिहाल्थ्यो– यतिमै जीवन सार्थक भएको झैं लाग्थ्यो पनि किनभने आफूले लेखक भइटोपलेर नाक घोक्र्याउन पाइन्थ्यो तर यसपाला त ख्याल-ख्याल गर्दा झण्डै इयाल पो परिएछ ए ... भन्ने लाग्यो ।

तर जे होस्, माथुर साहेबले मलाई नोकरीबाट निकाल्ने खण्ड परिआएन– थोरै समयपछि म आफैंले उनको नोकरीलाई तिलाञ्जली दिएर सन्तोष र स्वतन्त्रताको लामो सास फेरें ।

यकी एक घटनाको पनि सम्झना आउँछ, कल–

१ बुद्धको २५०० जन्मजयन्तीको उपलक्ष्यमा तिनताकको एक साप्ताहिक अंग्रेजीपत्र टाइम्स्– मा प्रकाशित 'वाज बुद्ध ए नेपाली ?' (Was Buddha a Nepali ? शीर्षक मेरो लेख ।

कक्षामा छँदा नै भएको । एक आइतबार बिहानै त्यहाँको मानुभक्त अध्ययन मंडली- ले नेपाली साहित्यमाथि एक "प्रवचन" दिन मनेर निम्त्याएको थियो । निम्तो त गद्‌गद् भएर थापे, तर आफूलाई साहित्यको टुप्पो न फेद केही थाहा भए पो त्यस विषयमा बोल्ने ! 'प्रवचन' सुन्ने भेला भएका साथीहरूलाई मैले माफी मागें– त्यस विषयमा राम्ररी प्रिप्रेयर हुने फुर्सद पाइन भनेर । अनि घुम्दै–फिर्दै रूम्जेटार भने झैं मैले फेरि पनि त्यही विषय रोजें– 'के बुद्ध नेपाली थिए ?'

आधा घण्टा जति मैले भएभरको विद्वत्ता छाँटिसकेपछि प्रश्नोत्तरको सिलसिलामा एकजना सज्जन-ले (फिल्म र फाइँफुट्टको दुवैमा ख्याति प्राप्त परि-यार !) मेरो तथाकथित 'थेसिस्' माथि अड्को थाप्नु-भयो : "नेपालको लुम्बिनीमा जन्मिने त शाक्य राजकुमार गौतम पो थिए । उनले बुद्धत्व प्राप्त गर्नलाई भारतमा नै आउनुपरेको थियो । भारतमा ज्ञान प्राप्त गरेपछि मात्र "बुद्ध" भनिएका गौतमलाई कसरी नेपाली भन्न सुहाउँछ ?"

यसको उत्तर मैले दिएको भए के दिन्थे कुम्नि, तर धन्य बिनुपरेन । त्यहाँ उपस्थित अर्का साथी राजना-रायणले दिइहाले जहाँ ज्ञान प्राप्त गऱ्यो वहाँको ठहरै हो भने गांधी पनि अंग्रेजी दा अफ्रिकी हुनुपर्ने, किनभने उनले आफ्नो 'बुद्धत्व' (?) त लण्डनमा र दक्षिण अफ्रिकामा पाएका थिए !

प्रश्नोत्तर बन्द भयो !

मैले यस लेखमा उपर्युक्त दुई घटनाहरूको उल्लेख नगरेको भए पनि हुने थियो, तर 'बुद्ध' भन्ने शब्दको मोहनीले आफूलाई लट्ठ्याएको आजदेखि होइन र यसको आफ्नै एक (छोटो भएपनि) कहानी छ भन्ने देखाउन चाहेकोले मात्र गरेको हुँ ।

तर हुन त बुद्ध नेपाली भएपनि के, नभएपनि के ? महान् पुरुषको राष्ट्रियता हुँदैन भन्ने त उखानै छ । जीसस क्राइस्टको जात के, मार्क्सको थर के, कन्फुसियसको घर कहाँ, लिन्कनको देश कुन ?– यो र यस्ता प्रश्नहरू निरर्थक छन्, धेरै अर्थमा । अर्को कुरो, जुन बेला गौतम जन्मेका थिए, त्यस बेला न त भारतको मानचित्र नै आजको जस्तो थियो, न त नेपालको नै – त्यस बेला त स-साना रजौटाहरूले यो सम्पूर्ण भूभाग भरिएको थियो । आजको लुम्बिनी नेपालमा परेको छ– भन्दैमा त्यस बेला पनि नेपालभित्रै थियो भन्ने अड्कल काट्नु उचित हुँदैन । त्यसकारण बुद्ध साँचो अर्थमा नेपाली थिए वा थिएनन् भन्ने प्रश्न म यहाँ फेरि कोट्याउन चाहन्न । उनी जो थिए वा जहाँका थिए, विश्वका एक महान् पुरुष थिएबस्, आजको मेरो मान्यता यतिमै सीमित छ ।

तर म फूचोको मान्यतामात्र यस्तो हो कि ? म भन्दा हजारौं गुणा अध्ययनशील, विद्वान, इतिहासज्ञ वा दार्शनिकहरूलाई पनि कहिलेकाहीं राष्ट्रियताका यो संकीर्ण सीमाहरूबाट माथि उठ्न नसकी धोती तानातान गर्नमा नचुकेका देखता म दंग पर्छु । इतिहास निष्पक्ष र यथार्थ वर्णन हो भन्दछन् हुनत, तर हरएक इतिहास-कारको जातीय वा धर्मको रंगीन चश्माले इतिहासको रंग बेग्ला-बेग्लै देखिएको पनि उदाहरण अनेक छन् । भारतमा अंग्रेजहरूको रजाई छँदासम्म 'ल्याक होल ट्रेजेडी'- लाई शतप्रतिशत सत्य ठानी लेखिएको इतिहास आजको स्वतन्त्र भारतीय गवेषणा–को फलस्वरूप झूठो हुन गयो । त्यस्तो लाजमर्दो कर्म सिराजुद्दौलाको हातबाट पर्दै पारिएको थिएन भन्ने ठहरिन गयो र भारतीयहरू-

लाई होच्याउन अंग्रेज इतिहासकारहरूले रचेको मनगढन्त कथामात्र हो भन्ने प्रमाणित भयो । त्यस्तै, आधुनिक कतिपय भारतीय 'हिन्दू' इतिहासकारहरूको नजरमा 'ताजमहल' मुगलराजा शाहजहांले बनाएको होइन, त्योभन्दा धेरैअघि राजपूत राजाहरूले बनाएको 'साबित' भइसकेको छ रे ! [हेर्नुहोस् ३।३।७६ को 'टाइम्स अफ इंडिया'–मा इन्स्टिच्यूट फर रिराइटिङ इंडियन् हिस्ट्री' –का अध्यक्ष पी. एन. ओकको पत्र (*Institute for Re-writing Indian History*) यस गरी आज वेदहरू २५०० वर्षको साटो ५ लाख वर्ष पुरानो ठहर्न लागेका छन्, कट्टर हिन्दूहरूको दृष्टिमा, सत्य-तथ्य जता-सुकै जाओस् ! 'बालीदेखि बाल्टिक समुद्रसम्म र कोरियादेखि नासम्म एकताक हिन्दूहरूकै साम्राज्य थियो रे भन्ने तथा संसारले आजसम्म भारतीयकलाको क्षेत्रमा प्रख्यात ठानेको मुगल शिल्प र दिल्लीको मुगल बगैंचा' समेत अब मुगलहरूको देन नभई राजपुतहरूको नै देन थियो भन्ने दावी पनि इतिहासकारहरूले गरिसकेका पनि छन् ।

इतिहासको यो तथाकथित 'पुनरन्वेषण' र पुनर्लेखनको लहर आज केवल भारतमा मात्र चलेको होइन, उता यूरोपतिर पनि यो किसिमको हावा निकै जोडसँग चलिरहेको छ । उदाहरण स्वरूप, अमेरिकाको आविष्कार कोलम्बसद्वारा भएको सत्य ठहराई बसेका हामीलाई स्केन्डिनेभियन् इतिहासकारहरूले हाल्ने अत्मलाएर कस्तो कस्तो फसाद पारे ! उनीहरूको अनुसन्धान अनुसार कोलम्बसभन्दा २/३ सय वर्ष अघि नै स्केन्डिनेभियाका एक नाविक एक्सिन्ले अमेरिकाको आविष्कार गरिसकेका थिए भन्ने ठहऱ्यो तर सुन्नासाथ कोलम्बसका देशवासी इतिहासकारहरू जुर्मुरिएर कराउन लागेका छन् कोलम्बस बाहेक अरु कसैले अमेरिकाको पत्ता लाएको हुँदै होइन रे ! यसरी प्रमुख इतिहासकारहरू माझ पनि यस्तो 'पानीभन्दा रगत बाक्लो' भन्ने उखान सार्थक गराउने प्रवृत्ति देखिएपछि म जाबोले 'इतिहासलाई राष्ट्रियता,जातीयता वा धर्मको दृष्टिले हेर्नुहुँदैन' भन्न खोजे भने पनि कसले पो सुन्ला र ?

यसरी यस्तै ऐतिहासिक भूलभूलैयामा पर्नेहरूमध्ये विश्वविख्यात विद्वान् सर्वपल्लि राधाकृष्णन् लाई पनि पाउँदा त मैले आश्चर्य मान्ने समेत ठाउँ पाइन ! भारतका राष्ट्रपतिको हैसियतले उहाँको 'अंग्रेज डाक्टर राजेन्द्र प्रसाद र उहाँ स्वयंले बुद्धलाई नेपालमा पुत्र भनेर सर्वसाधारणको सामु भाषण गरेको मैले सूनेको छु, तर दार्शनिक वा इतिहासकारको हैसियतमा चाहिं उहाँबाट फेरि यसै भनाइको खण्डन पनि भएको पाउँदा त ताज्जुप लाग्यो । 'बौद्ध धर्मको २५०० वर्ष' नामक ग्रन्थको भूमिकामा उहाँको ऐतिहासिक विश्वास यसरी प्रकट भएको छ चीनमा जसरी लाओत्से र कन्फुसिएस भए, इरानमा जरथूस्त्र (भए) भारतमा महावीर र बुद्ध ।"

जे होस्, बुद्ध भारतका थिए वा नेपालका भन्ने विषयमा मैले गल्फदा गर्न नचाहेको (नसकेको ?) त माथि नै एक ठाउँमा लेखिसकेको छु । त्यसकारण राधाकृष्णनजीको उपर्युक्त भनाइको विरोधमा म तर्क दिन यहाँ अनुपयोग ठान्दछु । केवल एक उदाहरणको निम्ति मात्र उपर्युक्त पंक्तिहरू प्रसंगबाट उखेलेर यहाँ सारिएका हुन् ।

(क्रमशः)

"सानो हो वा ठूलो, मुर्ख होस् वा पंडित, सबै मृत्युको अधीनमा छन् । यो सबै मृत्युपरायण छन् ।

अमृतोपदेश उपहार

-भिक्षु आर्य वुनसङ
(थाइलैण्ड)

धर्म नै जीवनको साँच्चैको मित्र हो । मानिसहरूको भाग्य उनीहरूकै हातमा छ । यदि तपाईले आफ्नो मनलाई शान्त राख्न सक्नुभयो भने शीतल र शान्त सुख पाउनुहुनेछ ।

१. यदि तपाईं सन्तोषी हुनुभयो भने तपाईं दरिद्रको घरमा पनि महाजन हुन सक्नुहुनेछ ।

२. यदि तपाईं लोभी हुनुभयो भने महाजनको घरमा पनि तपाईं भगन्ते हुनुहुन्छ ।

३. यदि तपाईमा मैत्रीचित्त छ भने जहाँ गएपनि तपाईंका मित्रहरू र नातेदार हुनेछन् ।

४. यदि तपाईं भुलिमात्रै रहने व्यक्ति भएमा तपाईंले ठूलो दुःख पाउनुहुनेछ ।

५. यदि तपाईं आफूमात्र अघाडि पर्ने काम गर्नुहुन्छ भने तपाईंलाई इष्टमित्रहरू र साथीभाइहरूले राम्रो दृष्टिले हेर्ने बन् ।

६. यदि तपाईंले शुद्ध मनले काम गर्नुभयो भने तपाईं आनन्दपूर्वक बाँच्न सक्नुहुनेछ ।

७. यदि तपाईं अरूको भरमा मात्रै बस्नुहुन्छ भने तपाईंले साह्रै ठूलो दुःख भोग्नुपर्ने हुन्छ ।

८. यदि तपाईंले आफ्नो समयको सदुपयोग गर्न सक्नुभयो भने तपाईंको जीवनको मूल्य अझ बढ्नेछ ।

९. यदि तपाईंले आफूसँग भएको सम्पत्तिको सन्तोषी भई उपभोग गर्नुभयो भने तपाईं अरूलाई सापटी दिन सक्ने महाजन हुनुहुनेछ ।

१०. यदि तपाईं सुखमा मात्रै भुलिरहने मानिस हुनुभयो भने तपाईंले पछि ठूलो दुःख भोग्नुहुनेछ ।

११. यदि तपाईं अर्काको मात्रै कुरा सुनिहिंड्नुहुन्छ भने तपाईंले रोई रोई जीवन बिताउनुपर्ने हुनेछ ।

१२. यदि विचारै नगरी कुरा गरी हिंड्नुहुन्छ भने तपाईंले अर्कालाई विष सेवन गराउने मान्छे जस्तो हुनुपर्नेछ ।

१३. यदि संसारमा आफ्नै जिद्दी गरिहिंड्नुहुन्छ भने तपाईंको भविष्य दुःखमय हुनेछ ।

१४. यदि स्वतन्त्र भई बाँच्ने इच्छा छ भने मेहेनतपूर्वक परिश्रम गरी आफैंले आफैंलाई जित्न सक्ने हुनुहोस् ।

१५. यदि तपाईंलाई दुःखको ज्ञान छैन भने सुख कसरी देख्नुहोला ?

१६. यदि दुःखले नै छोडेको छैन भने छैंदै नभएको सुख कसरी पाउनुहोला ?

१७. यदि अल्झी भएरै सुखको खोजीमा लाग्नुहुन्छ भने तपाईं ऐनामित्रको सुख समात्ने मान्छे जस्तो हुनुहुनेछ ।

१८. यदि तपाईं नामी हुन चाहनुहुन्छ भने अरूलाई हेला नगर्नुहोस् ।

१९. ज्ञानी हुने इच्छा छ भने गुरुलाई अनादर नगर्नुहोस् ।

२०. यदि आनन्दपूर्वक जिउने हो भने सम्पत्तिको क्रिनास नगर्नुहोस् ।

२१. यदि शक्तिशाली हुने हो भने सिद्धान्तलाई नछोड्नुस् ।

२२. यदि नाउँ कमाउने हो भने व्यक्तिगत इच्छा पछि नदगुर्नुहोस् ।

२३. यदि बलियो मान्छे हुन चाहनुहुन्छ भने बेढंगसँग नरिसाउनुहोस् ।

२४. यदि आनन्द लिन चाहनुहुन्छ भने उद्योगी बन्नमा अल्छी नहुनुहोस् ।

२५. यदि धनी हुने हो भने कुराले मात्रै ठीक नपार्नुहोला ।

२६. यदि उन्नति गर्न चाहने मानिस हुने इच्छा छ भने धर्मलाई कहिल्यै नबिगार !

२७. यदि खानमा मात्रै भुलिरहनुहुन्छ भने अर्काको भरमा बाँच्नुपर्ने हुन्छ ।

२८. यदि कुरै मात्र गरिहिड्ने हो भने तपाईंलाई कसैले पत्याउनेछैन ।

२९. यदि यौवनावस्थामा केही काम गरी कमाउनुभएन भने बृद्धावस्थामा दिक्क भैरहनुपर्नेछ ।

३०. तपाईं सधैं घाटामा रहनुहुनेछ यदि तपाईं पाप गरी पुण्य कमाउनेतिर सोच्नुहुन्न भने ।

३१. धर्ममा मात्रै लागिरहनुभयो भने तपाईंको जीवन सधैं उच्च सुखको जीवन हुनेछ ।

३२. यदि तपाईं समाजसित सधैं जोरिखोजी हिंड्नुहुन्छ भने तपाईंको विनाश हुनेछ ।

३३. मुखैमात्र हेरेर काम गर्नुहुन्छ भने तपाईंलाई समस्यामात्रै भैरहनेछ ।

३४. यदि तपाईं आफ्नैमात्र स्वार्थ हेरी काम गर्नुहुन्छ भने तपाईंले साथीभाइहरूबाट सहयोगको आशा नगरे पनि हुन्छ ।

३५. यदि तपाईं साह्रै कातर हुनुहुन्छ भने तपाईंले कुनै पनि काममा सफलता पाउनुहुनेछैन ।

३६, यदि सधैं रमाइलोमात्रै खोज्नुहुन्छ भने तपाईंले भविष्यमा ठूलो दुःख भोग्नुपर्ने हुन्छ ।

३७. यदि तपाईंले धर्म गर्न सक्नुभएन भने तपाईंको जीवनको महत्त्व कम भएर जानेछ ।

३८. मूर्खहरूको संगतमा पर्नुभयो भने दिक्क भै बाँच्नुपर्ने हुन्छ । नियमित जीवनले सधैं आनन्द ल्याइदिन्छ ।

३९. धर्मको काममा लोभ गर्नुहुँदैन ।

४०. यदि नेपाली भएर बाँच्ने हो भने धर्मलाई नबिगार !

४१. यदि तपाईं आफ्नो देश र जातिलाई माया गर्नुहुन्छ भने स्वार्थी नहुनुहोला ।

४२. यदि उन्नत हुने इच्छा छ भने अर्काको ईर्ष्या नगर्नुहोला ।

४३. यदि साँच्चैको पुरुष वा स्त्री हुने हो भने आफ्नो संस्कृति नछोड्नुहोला ।

४४. यदि निराश हुन चाहनुहुन्न भने लोभी नहुनुहोला ।

४५. आफ्नो मनलाई चञ्चल नबनाउने हो भने सधैं मृत्युलाई संझ ।

४६. यदि दुःखित हुन चाहनुहुन्न भने संसारको अनित्यलाई संझ ।

४७. असल कामले चित्त प्रफुल्लित पारी त्यसैको आधारमा इच्छापूर्ति गर्न खराब काम र मनको मैललाई हटाई । इच्छा पूर्ति गर्ने कामलाई अगाडि बढाउनुहोला । आफूसँग भएको सम्पत्तिमा दोष र भयदेखि सधैं स्वतन्त्र रही सांसारिक सुख क्षणिकमात्रै हो भनी संझनुहोला । परन्तुसम्मको सुख त धर्ममा मात्रै पाइनेछ ।

आइमाईमा हेर्ने लज्जा, लोग्ने मान्छेमा हेर्ने शक्ति, गृहस्थीमा हेर्ने उद्योग, भिक्षुहरूमा हेर्ने आचरण, प्राणीहरूमा हेर्ने शरीर र पुरुष र स्त्रीमा हेर्ने आचरण हो ।

अनुवादक– आशाराम शाक्य

(*English Language*)

A View On Buddhism

–Rajeeb Shrestha

Introduction:– *Buddhism is a religion founded by Gautama Buddha. It is the doctrine of Buddha that suffering is inseparable from existence but that inward extinction of the self and the senses culminates in a state of illumination beyond both suffering and existence.*

Buddhism is an ethical way of living. It emphasizes pessimism and renunciation (Nirvana) The three elements of Buddhism are: Buddha, Dharma and Sangha. In Buddhism, there are two types of ways (yana) for enlightment; 1) Theravada or Hinayana. 2) Mahayana. In Nepal, most of Buddhists consider Vajrayana or vehical of thunderbolt. They regard Gautama Budhha as the founder of peace and one of the 'Buddhas' of their faith.

Buddhism is introduced by King Ashoka of India in 250 B. C. Some ethnic groups like Tamangs, Gurungs Newars, Sherpas practises Buddhism in Nepal.

Buddha:– *It is believed that Gautama Buddha or 'Sidartha' is only a mortal incarnation of this age. Most of the Buddhists consider that Gautama Buddha is to be followed again by many other Buddhas. 'Maitreya' is the Buddha to become in future. There is a belive that he will be born 'Manushi Buddha' after 500 years of the death of Sakyamuni Gautama Buddha.*

Adi-Buddha, Dhyani Buddhas, Mortal (Manushi) Buddha, are Buddhist deities. These several Buddhas have their special specification and improtance.

Some facts:– *Some facts on Buddhism are followed;*

1. *Gautama Buddha was born in 543 B. C. in Kapilvastu, Lumbini Zone Western Nepal.*
2. *The residence of Gautama Buddha*

was in Kapilvastu, maternal uncle's house and his wife's house was in Devedaha.

3. His mother Maha-Mayadevi died seven days after Siddhartha's birth. Therefore, he, was brought up in the care of his aunt-Prajapati Gautami.

4. Gautama Buddha was nemed as 'Siddhartha' after seven days of his birth.

5. Siddartha got marriage with Yesodhara as the age of 16. Yosodhar wasalso at that same time. Siddhartha fathered a child after 13 years of his marriage. The child was named as Rahula.

6. After the enlightment, Gautama Buddha preached a doctrine based on four Nobel Truths. After attaining this supreme knowledge, he first went to Sarnatha. He met five deciples there and preached them. It was the first sermon of Gautama Buddha. He preached his doctrine for 45 years after his enlightment. He died at the age of 80, tranceding to 'Nirvana' in Kushinagar.

7. Gautama Buddha visited Kathmandu valley with his disciple, Ananda, during his ministry.

8. One of the disciple-Subhadhra also got 'Nirvana' together with Gautama Buddha. He was Gautama's last disciple.

9. Tantric Buddhism is based on the great power of meditation. It is called as 'Vajrayana' the 'Path of Thunderbolt' The 'Vajra' or 'Dorje' is a main ritual object of Tantric Buddhism.

10. Tibetan Buddhism is called Bon. The followers of Bon faith are called Bonopos.

Finally, Buddhism is a perfect way of existence. It shows the path for peaceful living. Buddhism teaches us a great morality as Buddha says,

"We suffer, because of our attachment to people and things in a world where nothing is permanent. We can rid ourselves of desire, and do away with suffering., by living our lives with attention to right views, right intent, right speech right conduct, right livelihood, right effect, right mindfulness and right meditation.

सहिष्णुता दयेव तिनि संघर्षशीलता दइ

–शान्तरत्न शाक्य

(क) नेपालसम्बत् १०७१ (२००७) लिपा नेपालय् थेरवाद बुद्धधर्म सन्तोषजनक कथं न्ह्यज्याना वयाच्वंगु दु। जिनः लुमंकथं नेपालय् वःगु हयूपाः लिसेलिसें नेपाःया बुद्धधर्म मखु नेपालय् थेरवाद बुद्धधर्मया जग घिसिमिसि धायेक बलानावल। नेपाःया बौद्ध जगतय् त्वपुयाच्वंगु ख्युंगु सुपांय् चिलावनाः वया वासय् यचुगु जः न्यनावल। नेपाःया महायाना बुद्धधर्मया स्थिति ने. सं. १०७१ न्ह्यःया स्थितिइ व आःया स्थितिइ केवल बाःबाः पतिकं चैत्यपूजा जुयाच्वंगु छगूयात त्वःताः मेगु गुगुं कथंया हयूपाः वःगु खने मदु।

(ख) नेपाःया युवावर्गय् ब्वलना वयाच्वंगु गलत धारणा व कुलतं यानाः थौंकन्हय्पिंत आकर्षित यायेगु अःपुगु खँमखु। युवावर्ग स्वयं वाःचायेका वःगु जीवन नं मिनिगु मे पिनिगु जीवन नं भिकेगु निम्ति छुं नं छुं कार्यक्रम दयेकाः युवावर्ग स्वयं न्ह्यचिलाः वयेमाःगु खः तर झीथाय् अःखः जुयाच्वन।

नेपाःया थेरवाद बौद्ध विहारय् बौद्ध क्रियाकलाप इलय्बेलय् जुयाच्वंगु दु। थुजाःगु बौद्ध क्रियाकलापय् ब्वति कयाः जिमिसं नं थुइकेमाः, जिपि नं बौद्ध खः धइगु युवावर्गं वाःचायेकेमाःगु खः तर आपाःथें युवातय्के खने दुगु पूर्वाग्रह हे इमित बौद्ध विहार व बौद्ध क्रियाकलापय् आकर्षित मयाःगु खने दु। थें य् छ्वः निथ्व बौद्ध युवात मुनाः बौद्ध क्रियाकलाप न्हयाकावयाच्वंगु दु। अथे हे थल व ख्वपय् नं बौद्ध युवात स्वयं न्हेचिलाः बौद्ध क्रियाकलाप यानावयाच्वंगु दु।

(ग) भन्ते,अनगारिकापि, उपासक व उपासिकापि छथाय् लिकुनाच्वंगु मदु। जि स्यूकथं फुफुपि देया दुने थासं थाय् वनाः बुद्धधर्म प्रचारया ज्याः यानाच्वंगु दु तर म्हुतु न्याः ज्या मन्याःपि बौद्ध ख्वापालं पुयाच्वंपि बौद्ध धाःपि बौद्ध गतिविधि, बौद्ध सभा आदि जुइबलय् ब्वनापौ थ्यंसां ल्वःमंकाछोयेगु ल्वय् धाःसा झीथाय् दु।

(घ) बुद्धधर्म मानवधर्म खः, विश्वधर्म खः। बुद्धधर्मया व स्वरूप व्यक्तिवादी प्रचारवादी मखु व्यवहारवादी व संघवादी खः। बुद्धधर्मय् संघ प्रधान जुइ। अथे हे जुइमाः। नेपालय् थेरवाद बौद्ध विहारय् बुद्धशासन अन्तर्गत भिक्षुसंघय् अनियन्त्रितता दु। थ्व भिक्षु महासंघया कमजोरि जुयेफु। बुद्धधर्म चिरस्थायया निम्ति भिक्षुसंघ अपरिहार्य खः उकिं भिक्षुसंघय् विनयानुकूल कथं भिक्षुपिसं आचरण नियम पालन यानाः विशुद्धता हयेमाःगु खने दु।

(ङ) बौद्धिक रूपं स्वस्थ जनमानस सकलें बौद्ध खः। पश्चिम पाखेरया विद्वान्पिनि धापु कथं ज्ञान विज्ञानया गुलिगुलि उन्नति जुइ उलि उलि बुद्धधर्मनाप सतिनावइ। थ्व धापुलि सीवत कि बुद्धधर्म गुणात्मक रूपं विकासशील धर्म खः। उकिं बुद्धधर्मया क्षेत्र विकास नाप आपालं सन्निकट जूगुलि बुद्धधर्मया लिसे लिसें गुणात्मक अर्थात् बौद्धिक विकास नं जुइगुलि शुद्धरूपं बुद्धधर्मयात ब्वाथुइकेगु हे गुणात्मक विकास खः।

(च) करुणा, क्षमा व सहिष्णुतानाप अकर्मण्य-

ता व निष्क्रियता गुबले स्वाके मज्यू । कर्मठता, संघर्ष-शीलता वयाके जक दइ गुम्हसिके दया, करुणा, क्षमा व सहिष्णुता दइ । बिना त्याग भावनां दया, करुणा, क्षमा व सहिष्णुताया गुण धर्म दइ मखु । थ्व प्रसंगय् नेपालय् ध्वलनावयाच्वंगु सहिष्णुताया नामय् तथाकथित हिन्दू-धर्मया ठेकेदारतय्सं धर्मया नामय् सम्प्रदायात्मक उच्च नेतृत्वाकांक्षी जुयाः यानाच्वंगु धचायापुगु कुतःयात वसु-कथं स्हय्व्वयेफु । नेपालय् सम्पन्नजूगु विश्व हिन्दू सम्मेल-नया छगू नारा दु, 'विश्व शान्तिको लागि हिन्दू एकता ।' नैसर्गिक मान्यतायात सीमित यानाः जातीयताया आधारय् विश्वशान्तिया परिकल्पना मानवीयपनया हत्या खः । उकि बुद्धधर्म कथं नालेबलय् संघर्षशील जुइगु धइगु थुजःगु धर्मया विरुद्ध ल्वाम्ः ज्वनाः संघर्ष-शील जुइगु मखु । मानवमात्र अझ प्राणीमात्रया प्रति दया, करुणा, क्षमा व सहिष्णुता दयेकेगुली हे जक कर्म व संघर्षशील निगू खँग्वःया सार्थकता दु ।

—□—

बुद्धवाणी

१. मूर्ख सोच्दछ कि 'यो मेरो छोरा हो ।' 'अरे, यो धन त मेरो हो' जब यो शरीर नै आफ्नो होइन भने कसको छोरा र कसको धन हुन्छ ।

२. यो विचित्र शरीरलाई एक पटक हेर त, सबै घावै घाउ हुन् । पीडित छ, तैपनि अनेक संकल्पले युक्त छ । अरे, यसको स्थिति नै अनिय-मित छ । के ठेगाना ! कहिले छुट्ने हो ?

वन्दना

विक्रम शाक्य
तःबाहाः, यल

गौतम बुद्धयात न्हापां "वन्दना !"
शुद्धोदनया क्षेत्री कुलय्
मायादेवीया गर्भय् च्वनाः
लुम्बिनीया जंगलस
सिद्धार्थ नामं जन्म जुयाः ।

मनूया दुःख कष्ट खनाः
नीगुदँया उमेरस
गृह सुख त्याग यानाः
बनान्तरय् बिज्याःम्ह ।

बोधिवृक्षस तप यानाः
फुक्क ज्ञान प्राप्त ज्वीकाः
थम्हं फक्व ज्ञान कनाः
शाक्यमुनि धायेकाबिज्याःम्ह ।

चय्दँया उमेरस
कुशिनगर बिज्यानाः
आन्नदपूर्वक आसनय् च्वनाः
निर्वाण प्राप्त जुयाबिज्याःम्ह
शाक्यमुनि गौतम बुद्धयात "वन्दना !"

(वर्ष १६– अंक ६ पाखें क्रमशः)

व्हेनसांगया यात्रा वृत्तान्तय् थेरवाद

--भिक्षु सुदर्शन

ह्वेनसांग थःगु यात्राक्रमय् मतिपुरय् १० गू संघाराम व ८०० भिक्षुपिसं सर्वास्तिवादी निकायया थेरवादया अध्ययनयानाच्वंगु थासय् ध्यन। यात्रावृतान्त नगर कथं दक्षिण ४/५ ली उखे चिकिचाधंगु विहारय् ५० म्ह भिक्षुपि नं नाप लात। उपि मध्यय् गुणप्रभ धयाम्ह भिक्षुं १०० गूति शास्त्रया रचना यात। गुणप्रभ पर्वत निवासी महायानी भिक्षु खः तर लिपा थेरवादया अनुयायी जुल। गुणप्रभ भिक्षु च्वनीगु थुगु विहारं ३/४ ली दक्षिणय् छगू संघारामय् २०० ह्मः स्थविरवादी भिक्षुपि दुगु जुयाच्वन। थनया आचार्य काश्मीर निवासी संघभद्र भिक्षु मदयाबनाः आम्रवाटिकाय् स्तूप दयेकातल। थनःहे न्यागुलि द्वीपया भ्रमण याये धुंकूम्ह सर्वास्तिवादी निकायया अनुयायी त्रिपिटकया तःधंम्ह विद्वान् विमलमित्र भिक्षुयागु स्तूप दुगु खँ नं यात्रावृतान्तय् उल्लेख जुयाच्वंगु दु।

व्हेनसांगं नं फाहियानं थें हे कपिथय् बुद्धं थःमांयात उपदेश बियाः मनुष्यलोकय् क्वहाँ बिज्याःगु थाय्या वर्णन यानातःगु दु। थन ७० फूट दुगु स्वाहाने नं दु। स्वाहाने लिक्क हे अशोक जुजुया ७० फुट तःजागु ल्वहँथां दु।

ह्वेनसांगया यात्राकालय् कान्यकुब्जय् १०० गू संघाराम व १०,००० भिक्षुपि दु। थूपि भिक्षुपिसं निगुलियानया अध्ययन याः। थ्व हे खँ ओमूतो[अयोहया] जनपदया बारय् नं खः। थन १०० ति विहार दु, हानं इलंद्वः थन दुपि भिक्षुपिसं थेरवाद व महायानया अध्ययन याः। ह्वेनसांगया यात्रावृत्तान्तं सी दु भिक्षुपिसं निकाय परिवर्तन यायेगु याः। गथे असंग व बसुबन्धुथें जापिं विद्वान्पिसं यात। कौसम्बीया संघारामय् बुद्धयागु ६० फूट तःधीगु उदयन जुजुं दयेकूगु चन्दनयागु बुद्धमूर्ति आदि दुगु खँ फाहियानया यात्रावृतान्त लिसे ज्वः ज्वः लाः वः।

ह्वेनसांग वि सो किया (विशाखा) जनपदय् ध्यंबलय् अन २० गू संघारामय् सम्मितिय निकायया ३००० थेरवादी भिक्षुपि दुगु जुयाच्वन। शि लो फू शी ती (श्रावस्ती) या ६०० ली भूमिइ न्यनाच्वंगु सलंसः संघारामय् नं थुपि हे थेरवादी भिक्षुपि दुगु खः। महाप्रजापति गौतमी बिज्याइगु विहार धाःसा स्मारक स्तूपया रूपय् हिलाच्वने धुंकल। सुदत्तया जेतवन विहार दुनाच्वनः तर विहारया पूर्वपाखेया लुखाय् जवंखवं ७० फूट तःजाःगु अशोकस्तम्भ अबले तक दनि। विहारया ल्यूने मतिचा उखे विधर्मी मिसा छम्ह स्यानाः बुद्धयात मखुगु अभियोग ब्यूगु थाय्या नं व्हेनसांगया उल्लेखय् दु। थ्व विधर्मी मिसा पालिया सुन्दरी परिव्राजिका खः। अशोकं कश्यप बुद्धया सशरीर धातु निधान यानाः स्तूप नं दयेकातल तर थन दक्षिण पूर्व ८०० ली वनेवं कपिलवस्तु ध्यंम्ह व्हेनसांगं धयातःगु दु कपिलवस्तु जनपदया परिधि ४००० ली दु। मुख्यगु नगर व १००० गू गां स्यनाच्वने धुंकल। नगरया दुनेया भाग १५ ली दु। थन छचालं पःखाः दु। थन जुजु शुद्धोदनया

लाय्कूया अवशेष व खंडहरया छगू विहारय् जुजुया मूर्ति दु। बथें हे मायादेवीया द्यनेगु कोथाय् न्ह्याने दयेकातःगु विहारय् बोधिसत्त्वया गर्भप्रवेशया खँ वयनोगु मायादेवीयागु चित्र तयातल। व्हेनसांग थ्व घटनाया बारय् यात्रावृत्तान्तय् च्वयातःगु दु, स्थविरवादीपिसं थ्व घटना उ तन लो अन शन च (उत्तराषाढ) या अन्तिम तिथि सन्धया इलय् जूगु धाइ। झीसं (चिनियापिसं) ग्यागूगु लाया पुन्ही च्यान्हु कुन्हु लाःवः। मेपिसं हानं नोस्वन्हु कुन्हु धाइ, गुगु ल्याः यायेबलय् चीनया ल्याः कथं ग्यागूगु महिनाया चान्हय् कुन्हु लाःवः।

कपिलबस्तुया उत्तरपूर्वय् असित ऋषि शाक्य कुमारयात स्वःथाय् छगू: स्तूप दु। राजधानीया जःखः शाक्यकुमारं थःगु पुरुषार्थ क्यंगुथाय् शाक्य कुमारं सलमया: पिहाँ वंगु थाय्, राजकुमार प्यंगू लुखा नगरं पिहाँ वया वृद्धा, रोगी, सोम्ह व श्रमण खंगु थाय् नं व्हेनसांगया यात्राकालय् तक निश्चित थन हे धकाः धाये फुनिगु जुयाच्वन। थनं भचातक वन पार यानाः व्हेनसांग रामजनपद (रामग्राम) थ्यंकः वन। थन बुद्धयागु अस्थिर धातु रक्षा यानातःगु १०० फुट तःजाःगु स्तूप दु। थ्वया लिक्क हे रूप हिलाः स्तूप चाहिलिम्ह नाग च्वनोगु नागकुण्ड दु। थन संघारामय् छम्ह श्रामणेर दु। संघाराम १० ली पूर्वय् सिद्धार्थ थःगु तिसा वसः तोताः छंदकयात ब्यूगु थासय् व सँ त्वाःल्हाःगु थासय् अशोकं दयेकातःगु स्तूप निगः दु।

व्हेनसांग थनं कुशीनगर थ्यंकः वन। थन उत्तरपाखे फुस लाकाः परिनिर्वाणावस्थाया बुद्धमूर्ति दुगु छगू विहार दुगु खः। बिहारया लिक्क हे अशोकया स्तूप व परिनिर्वाणया बिषयय् च्वयातःगु तिथि मदुगु अशोकया स्तम्भ। व्हेनसांगयात अबले अनयापि मनूतय्सं धाल ८० वंया उमेर बैशाख शुक्लपुन्हीकुन्हु निर्वाण जुयाबिज्यात। झी (चीनया) ल्याखं थ्व निलाबु लाया१५ न्हुकुन्हु खः। सर्वास्तिवादीपिसं कार्तिक शुक्ल धाइ। झी ल्याखं गुंगूगु लाया चान्हय् कुन्हु लाः। व्हेनसांग बुद्धया महापरिनिर्वाण जूगु १५००, १२००, १०००, ९०० वं वत धाइगु विभिन्न धापुया उल्लेख नं यात्रावृत्तान्तय् यानातःगुलिं स्पष्ट जू बुद्धया महापरिनिर्वाण बारय् अबलय् हे थी थी धारणा ब्वलने धुंकल।

कुशीनगरं ५०० ली या जंगल पार यानाः व्हेनसांग यो लो नी सो (वाराणसी) य्यंबलय्या वर्णनय् अबलय् मुख्य नगरय् ३० गू संघाराम दुगु हानं अन थेरवादया अनुयायी व उपासकपिं दुगु खँ उल्लेख यानातःगु दु। यो लो नी सो खुसी पारी उत्तरपूर्वय् १० ली वनेवं "मृगदाव विहार" थ्यन। थनया संघारामय् ततः जाःगु बरन्दा दु। थन दुपिं १५०० भिक्षुपिसं सम्मति निकायया थेरवादया अध्ययन यानाच्वंगु खः। थन धर्मचक्रप्रवर्तन मुद्राया बुद्धयागु प्रतिमा दु। विहारया दक्षिणपूर्वय् १०० फीट दुगु अशोकस्तूप अले वया न्हय:ने ७० फूट तजाःगु स्तम्भ दुगु जुयाच्वन। थन हे बुद्धं दकसिबय् न्हापां धर्मचक्र प्रवर्तन यानाबिज्याःगु खः।

व्हेनसांगया इलय् तक बुद्धं महापरिनिर्वाण पूर्व बिज्यानाः उपदेश बियाबिज्याःगु थाय् व फहिलाः थ्व तथागतया वैशालीयागु अन्तिम दर्शन खः धकाः धयाबिज्याःगु थाय् थ्व हे धाये फुनि। व्हेनसांग पाटलिपुत्र राजगृह वन विहारया उत्तरय् ३० फूट तःजागु अशोकया दानयागु चर्चा यानातःगु स्तम्भ छगू अन दु।

व्हेनसांगं बुद्धगयाय् श्रद्धाया खबि हायेका च्वंबलय् वर्षावास यानाः थन वयाच्वंपि द्वलंद्वः भिक्षुपि दु तर थुपि भिक्षुपि छु निकाययापि खः यात्रावृत्तान्त स्पष्ट मजू। (क्रमशः)

महायान गण्डव्यूह नवसूत्रया कथं लुम्बिनि वर्णन

-कविराज सद्धर्मराज वज्राचार्य
ल. पु. अथननि

भगवान् बुद्ध महायान धर्मोपदेश बियाबिज्यात- हे मौद्गल्यायन तथा श्रोताजनपि !

छन्हुया दिनय् सुधन श्रेष्ठी दारक बोधिसत्त्व चर्या ह्मसीकेत उत्सुक जुया: सर्व जगत्यत रक्षा यायेगुली पराक्रम पिकयाच्वंह्म बुद्धगुणया धर्मानुशानय् च्वनाच्वंह्म लुम्बिनी बनया रक्षक जुयाबिज्यःह्म रात्रि देवतासुतेजो मण्डल रति श्री लुमंका: महायान धर्मानुशासन ज्ञान स्मरण याना: लुम्बिनी बनय् वन ।

लुम्बिनी बनय् व्यंका: लुम्बिनी बनयात नमस्कार यानामात्रं तेज (प्रकाश) वया: लुम्बिनि वनदेवी रात्रि देवता तापाकंनिसें खना: ह्मःने वना: सोवन ।

२०,००० (नी द्वलं) मयाक्क बनदेवदेवी परिवारपि मुंका: लुम्बिनी बनय् सर्वरत्न द्रुमशाखा कूटागारय् मणिपद्मगर्भ सिंहासनय् विज्याना: थ: सकल परिवारयात तथागत कुलय् बोधिसत्त्व गोत्र उत्पत्ति जूगु समुद्रया ल: ह्मयाःगुथें बोधिसत्त्वपिगु बुद्धगुण ह्मानाच्वंगु सर्व बोधिसत्त्वजन्म समुद्रनिर्देश नाम सूत्रान्त प्रकाश याना: उपदेश बियाच्वंगु खना: ह्मःने वना: सुतेजो मण्डल रति लुम्बिनी रात्रि देवतायागु पालि भोपुया: प्रणाम याना: धाल-

हे देवते ! जिं अनुत्तर सम्यक्सम्बोधियागु ज्ञान लायेगु चित्त(मन)यानाच्वना । जिं छुं नं मस्यू । तथागत कुलय् बोधिसत्त्व गय् उत्पत्ति जूगु ! बोधिसत्व जन्म याइह्म सां तथा सकल सत्त्वपिनिगु ह्मःने बोधिसत्त्व गय् याना: प्रकटजुया: दर्शन वयनीगु ? तथागतपिगु बुद्ध गुणया आलोक गथे वयनीगु ?

सुतेजोमण्डलरति रात्रिदेवतां धयाबिज्यात :- हे कुल पुत्र ? छ धन्य खः, खें न्यें- तथागत कुलय् समन्तागत बोधिसत्त्व जन्म ज्वीगु झिगू प्रकारया गर्भ दुव खः- १. सर्व बुद्धपूजोपस्थान प्रणिधि प्रयोग गर्भ नाम प्रथम बोधिसत्त्व जन्मः धैगु ह्मापा जुयावंपि, आः जूवैम्ह लिपा जूवंपि भगवान् बुद्ध तथागतपिन्त स्थिर चित्त सत्कार, सत्पूजा, प्रतिष्ठा याना: तथागत दर्शन याये बयेमा धकाः बुद्धप्रति चेतना उत्पत्तिज्वीगु, सकल तथागतपिन्त पूजा यानाच्वनेगु उत्तम धर्मया समाधि योगय् चित्तया कर्मयता प्रयोग यानाज्वीगु बोधिसत्त्व तथागत जन्म ज्वीगु छगू गर्भयात धाइ ।

२, बोधिचित्तांग परिनिष्पत्ति संभव गर्भ नाम द्वितीय बोधिसत्त्व जन्म धैगु बोधिसत्वया अनुत्तर सम्यक्संबोधिस चित्त उत्पत्ति ज्वीगु, सम्पूर्ण प्राणिपिन्त रक्षा यायेगुली महाकरुण चित्त समुत्पन्न ज्वीगु, सम्पूर्ण वस्तुयात अनित्यता याना: त्याग यायेगु । सम्यक्सम्बुद्ध ज्ञान प्राप्त यायेगुली महाप्रस्थान चित्तय् ज्ञानांग उत्पत्ति ज्वीगु बोधिसत्त्व तथागतकुलय् जन्म ज्वीगु गर्भयात धाइ ।

३, धर्मनय निष्यप्ति प्रयोग नेत्राभिमुख सम्भव गर्भ नाम तृतीय बोधिसत्त्व जन्म धैगु सर्वज्ञता मार्गया आकारय् ज्ञानं पुरय् ज्वीक अग्रसर ज्वीगुली बुद्धगुण धर्मया चेतना तयेगु, कुशलकर्म समुदाचारय् सुगति मार्ग

बनेत दृढ संकल्प यायेगु । इन्द्रिय स्थिर बल वियाः चित्त-यात अभिसंस्कार यायेगु ज्ञान । सम्पूर्ण बोधिज्ञानया आचार शिक्षाय् च्वंगु बुद्धगुणय् लाःगु सर्वभावनाय्, अनु-भावनय धयागु मार्गय् निर्मलगु आकाश धातु थें समचित्त काय जुयाच्वंगु अप्रतिम बोधिसत्त्व तथागतकुलय् जन्म ज्वीगु स्वंगूगु गर्भयात धाइ ।

४. व्यष्व लोकाध्याशय विशुद्धि गर्भ नाम चतुर्थ बोधिसत्त्व जन्म धैगु अतीत, अनागत, प्रत्युत्पन्नया बोधि सत्त्व जगतय् अवतरण ज्वीगु । भगवान् बुद्धयागु बोधि-ज्ञानय् सम्यक्सम्बुद्ध पद प्राप्त ज्वीगु । बोधिसत्त्वया तीक्ष्णगु ज्ञान चक्षुं दशेन्द्रिय जितय् ज्वोगु । बोधिसत्त्वया दश तीक्ष्णेन्द्रिये बोधि ज्ञान वरय् यायेत विशेष गामिनी प्राप्त ज्वोगु । सम्पूर्ण अज्ञानं त्वपुयाच्वंगु पर्वत समानगु पःखाः थुनाछ्येत सर्वतथागतया समन्वाहुत ज्वीगु । सम्पूर्ण जगत्यात रक्षा यायेगु । क्वातुगु महायान प्रणि-धान वरय् यायेत अचल ज्वीगु बोधिसत्त्व तथागत कुलय् जन्म ज्वीगु प्यंगूगु गर्भयात धाइ ।

५, समन्तावभास प्रभा गर्भ नाम पंचम बोधि-सत्त्व जन्म धैगु सर्व तथागत बुद्धगुणय् क्षान्तिपारमितां प्राप्तगु क्षान्ति सम्पन्न । सर्वतथागतपिगु उदार निःशरण प्रतिपन्न जूगु महावीर्य । समन्तसुख समाधि ज्ञान मण्डल-यागु निर्मलगु बोधिज्ञानया ध्यानय् पारंगत । सम्पूर्ण धर्म-या अवभास प्राप्त याइगु प्रज्ञा वीर्य समान । सर्वजगतय् बोधिज्ञानया विनय परिपक्व ज्वीक बोधिसत्त्वचर्यप्रयोग सम्पन्न ज्वीगु । सुवर्णरत्न धातुया बांलाःगु अमूल्यगु वस्तुयात चा धकाः त्याग यायेगु ज्ञान । तथागतया विषय अत्यन्त निर्मलगु अनन्त शील क्यनीगु सकल तथागतपिगु दर्शन याये फैगु तःधंगु बोधिज्ञानय् अव-तरण जुयाः दिव्यचक्षु स्वयामात्रं जगत् संसारय् प्राणी पिन्त क्षान्ति धर्मया लँ क्यनाः पालन पोषण रक्षा यानाः क्यनीगु । मोक्ष वनेगु मार्ग खनेदैगु बोधिज्ञान लाभ ज्वीगुली उत्तमगु धर्मोपदेश बीत बोधिसत्त्व तथागत कुलय् जन्म ज्वीगु न्यागूगु गर्भयात धाइ ।

६, सर्वतथागतकुल गोत्र संभव गर्भ नाम षष्ठ बोधिसत्त्व जन्म धैगु तथागतकुलय् सर्वबुद्धपिगु ज्ञानया अग्रे बोधिसत्त्व उत्पन्न ज्वीगु । अतीतानागत प्रत्युत्पन्न तथागतया महाप्रणिधानय् सर्वोत्तम विशुद्धमार्ग दर्शक ज्वीगु । सर्वतथागतया कुशलमूलय् दक्व धर्मया छगू कुशल मूल ज्वीगु । सकल बुद्धया नं छगू सर्वोत्तम अर्हत् शरीर । फुक्क धर्मया लोकोत्तरगामी ज्वीगु । भगवान् बुद्ध अधिष्ठान यानाक्यनीगु समाधियोगय् उत्तम धर्म विहार ज्वीगु बोधिसत्त्व तथागत कुलय् जन्म ज्वीगु खुगूगु गर्भयात धाइ ।

७, तथागत वलावभासालोका लंकार गर्भ नाम सप्तम बोधिसत्त्व जन्म धैगु तथागत क्षेत्र गमने तथागत-पिगु दशबलया प्रवेशय् सुनानं स्पर्शयाये मफुगु । माया जालय् लाःगु अस्थिरगु कार्य खंयाये फैमखुगु । सर्व भवगतिस च्वंगु जगत्यात छाया समान धकाः ज्ञानरूपी सुख क्यनीगुधर्मया तत्त्व ज्ञान ह्मसीयाच्वंपि दशांकु-शलया पंच काय वेदनाय् लाःपि रीस राग युक्तपिन्तसर्व-तथागतपिगु धर्मरूपी चक्रं अज्ञानयात छेदन यायेत धर्म लंकाररूपी ज्ञानया तिसां तीकीगु तथागतकुलय् बोधिसत्त्व जन्म ज्वीगु न्हय्गूगु गर्भयात धाई ।

८, समन्तज्ञान मुख व्यभिचार परिनिष्पत्ति संभव गर्भ नाम अष्टम बोधिसत्त्व जन्म धैगु बोधिसत्त्व कुमार ज्वीगु हे बोधिसत्त्व प्रतिष्ठा यायेत बोधिसत्त्व जन्म ज्वीगु व्यवस्था व्यवस्थित ज्वी, गन बोधिसत्व प्रतिष्ठा ज्वीगु

व्यवस्था जुल, अन तथागतयागु बोधिज्ञान प्रचार जुयाच्वनी । ज्ञान प्रचार जुयाच्वंगु छगू छगू प्रदेशया थासं रीस रागयुक्त पापया हा अप्रमेयकल्पतक नाश जुयावनी, अप्रमेय कल्पतक बोधिसत्त्वं सुदृष्टि वियाच्वनी । सकल बोधिसत्त्व समाधियोगय् परम पारमिता प्राप्तवशय् जुयाच्वनीगु । सर्व चित्त क्षणय् छिगू दिशांनिसें बुद्धक्षेत्रय् च्वनाच्वंपिं तथागतपिंगु पादमूलय् थ्यंक विराजमान ज्वीगु बोधिसत्त्व तथागतकुलय् जन्म ज्वीगु च्यागूगु गर्भयात धाइ ।

९, धर्मधातु निर्माण व्यूह गर्भ नाम नवम बोधिसत्त्व जन्म धैगु बोधिसत्त्व धैह्म ह्यथाया सनं अनेक प्रकारया धर्मधातु व्यूह धैगु युद्धक्षेत्र दयाच्वनि । बोधिसत्त्व ज्वीगुली तथागतया दिव्यचक्षुं खनीगु प्यंगू प्रकारयागु निमित्त अनुसमनु, निमित्तसमनु, क्षेमप्राप्त, धैगु वैशारद्य परमपारमिता प्राप्त ज्वीगु । तथागतकाय निर्माणय् उपाय कौशल्य प्राप्त ज्वीगु । बोधिज्ञान दैगु धर्म दयेकेत प्यंगू प्रकारया वैशारद्य पारमिता विशुद्ध ज्वीगु । अनेक बोधिसत्त्वया चर्यायं अभिसम्बोधि ज्ञानया मार्गदर्शक ज्वीगु । त्वपुयाच्वंगु अज्ञानयात सर्वज्ञताया ज्ञानमार्ग कुशलमार्ग क्यनीगु । सुदिन समय वैबलय् बोधिसत्त्व चर्यायं समाहित ज्वी वयात वैरोचन ज्ञान गर्भ.कोश धाइ वहे बोधिसत्त्व तथागतकुलय् जन्म ज्वीगु गुंगूगु गर्भयात धाइ ।

१०, तथागत भूम्याक्रमण वेग नाम दशम बोधिसत्त्व जन्म धैगु सर्वत्र धर्म मार्गय् तथागत छह्म ज्वीत ह्मापां बोधिसत्त्वया अभिषेक काइ । सर्वलोक धातुस अनन्तय धैगु मातृवध, पितृवध, अर्हत्वध व तथागत विरोध दुष्टचित्त याइगु पाप निर्मूल यायेत बोधिसत्त्व अवतरण ज्वीगु हानं फुक्क बोधिसत्वपिंगु चर्यायं मारगणया वशय् लाइगु अज्ञान अविद्यायात अतीतानागतप्रत्युत्पन्न सर्वतथागतपिंगु अभिसम्बोधि व सर्वतथागतयागु उपाय कौशल्य बोधिज्ञानया दशबलं मदेका बीगु । सर्व कल्प, संवर्त, विवर्त कल्पय् अर्थात् ८० हजार वर्षया आयुया सम्यक् पूर्वान्त व अपरान्तय् बोधिसत्त्व उत्पन्न ज्वीबलय् अनन्त्यया अविद्या मदयावनी । तथागत अवतरण ज्वीवलय् तथागतया अभिसम्बोधि उपनयन धर्मचक्र प्रवर्तन उपाय कौशल्यद्वारा अविद्यां उत्पन्न जूगु दुष्ट चित्त निर्मूल यानाहैगु बोधिसत्त्व तथागतकुलय् जन्म ज्वीगु छिगूगु गर्भयात धाइ ।

हे कुल पुत्र ? बोधिसत्वपिंगु थुलि छिगू प्रकारया गर्भं बोधिशत्वया जन्म ज्वी, जन्म याइ उगु बखतय् ज्ञान या प्रभाव पूर्ण जू वै, आर्य अष्टांगिक मार्ग वर्धय् याइ, लोकय् शान्ति ज्वी । सम्पूर्ण क्षेत्रय् पाप धैगु शेष हे मदये बोधिज्ञान बोधयायेत धर्मया कल्याणमित्र व्यूहालंकार समुदाचारय् धर्मया प्रतिष्ठा च्वनी ।

हे कुलपुत्र ? बोधिसत्वयागु थुलि छिगू प्रकारया गर्भयाके तथागतकुलय् जन्म च्वीगुहे सकल प्राणीयात ज्ञानया आलोक (मत) जुयाक्यंगु खः" धकाः सीकि ।

(क्रमशः)

लोकनीति

बुँज्यामी, बनेज्याइम्ह, मन्त्री, बहुश्रुत व शीलसंपन्न श्रमण भिक्षु थुपिं व्यक्तिपिंगु बृद्धि जूसाजक देश नं समृद्धिशाली ज्वी ।

हिलावं च्वंगु विश्वया रूप

--कोण्डन्य "विद्यार्थी"

आधुनिक संसार थौंतक थथेयानाः विद्यमान जुयाच्वन धंगु खँया मूल आधार हे "आवश्यकता" खः । आवश्यकता, चित्त वा मनया स्वाभाविक–अस्वाभाविक इच्छा व आकांक्षा खः । उकिं आवश्यकतायात दुवालाः स्वयायंकेबलय् मानव-विश्वइतिहास पुइके माली । मानव सभ्यताया विकासक्रमयात दुग्ययेक अध्ययन यानावनेबलय् गुबलय् कि मानव जंगली अवस्थाय् अर्थात् पाषाण युगय् जीवन हनाच्वंगु खः उबलय् मानव आवश्यता झोगु ल्हाः पतिंचां ल्याःखायेत थाकुमजू, तसकं हे म्हो । बुद्ध वचन कथं "सब्बं अनिच्चं (फुकं अनित्य, अस्थिर)" अर्थात् संसार व संसारया लिधँसाय् स्वानाच्वंपि फुक्क सकलें परिवर्तनशील स्वभावं वन्चित जुयाच्वने फइमखु । उगु परिवर्तनशील स्वभावकथं मानवया बुद्धि, विवेकलिसे अनेकानेक आवश्यकता क्रमिकरूपं–न्हिथांन्हिथं अप्वयावन आः नं वना हे च्वन सा लिपा नं वनाच्वनी तिनि । थौं वयाः बीसौं शताब्दि थ्यने धुसेंलि मानव–आवश्यकता सर्गः स्वयाः विशाल व अनन्त जुइधुंकल । हः, थुगु गुगु असीमित आवश्यकता खः उकियात तथागत बुद्ध थःगु हे शब्दार्थय् "तण्हा (तृष्णा; काम, भव, विभव,)" धकाः ५२८ ई. पू. स धर्मचक्र प्रवर्तन यानाःलि घोषणा यानाबिज्याये धुंकूगु खः ।

युग हिलावं च्वनी । गुकिया नापनापं समाज, धर्म व राजनीति आदि सकतां हिला बी । थथे हिलावयाच्वनिगु परिवेश (स्थिति) लोकय् च्वंपि मानव-प्राणीपिनिगु स्वभावय् तःधंगु प्रभाव लाःवनी । अले इमिगु स्वभावय् हिउपाः व गुकियानाः भविश्यवाणी वर्तमानय् हे अनुमान यायेफैगु जुइ । छुं नं खँ–ज्याया हेतु (कारण) दयाच्वनी (कार्यकारण सिद्धान्त; प्रतीत्य-समुत्पाद) अवश्य, तर विना संकेत (चिन्ह) छुं नं खँ ज्याया हेतु नाले मजिउ वा अनुमानयात हे बसि नालेगु उचित जुइमखु कारण अनुमान सत्य जुइमाः धइगु नं ला मदु नि ।

विज्ञानया युग हे नं खः । मनूया निम्ति हे विज्ञान खः तर अपशोच ! विडम्बना ! मनूया निम्ति विज्ञान मजुसे विज्ञानया निम्ति मनू जूगुलि विश्व–जगत् याकनं हे प्रलय–विध्वंस–विनाशपाखे च्वन्ह्यान्ह्याः वनाच्वंगु दु । खः, अवश्यनं, विज्ञान (वैज्ञानिक) युगया विकासं (आविष्कार) यानाःलि विश्व–मानव सभ्यताया इतिहासय् मेगु हे मोड पिज्वल । निश्चित रूपं धायेफु कि आधुनिक संसारय् विज्ञानं मनूतय्गु दुःख मदयेका छ्वयेत अनेक ग्वाहालि बिउगु दु, थुकि मानव सभ्यतायात च्वछायाबिउगु दु । उकि विज्ञानयात स्वागतजक मखु कोटि–कोटि साधुवाद; धन्यवाद नं मबिसे च्वने फइमखु तर ह्माइपुसे च्वंगु खँ ला विज्ञानया विकासं भौतिक उन्नतिया लंपु हे जक दयेका बिल । विज्ञानं यानाः मनूतय्के दुगु प्राकृतिक–प्रकोपया ग्याःसु व भय–त्रासं पिज्वःगु अन्धविश्वास धाःसा मदयावन । भौतिक सुबिधाया असंख्य करणोपकणयागु आविष्कारं यानाः मनूतय्गु भौतिक सुख ह्लापा ह्लापा स्वयाः सच्छिदुगं अप्वया बिउगुयात मंथने फैमखु तर थुपि फुक्क कारणं

यानाः नं मनूतय्गु मानसिक शान्ति आखिरय् खलबले जुयाच्वन तिनि । वास्तविक अर्थय् विज्ञानया ज्या पूमवं बा पूवन धाये मछि । वैज्ञानिक धाःपिसं विज्ञान-आविष्कारया इलय् लिउने लिकुनाच्वंगु "आध्यात्मिकता" यात खँकाकाये मफुगु बा मन मबिउगुलि थौं प्रतिपल-प्रतिक्षण विश्व–जगत् भयभीत बा त्रासयुक्त जुयाः थरकमान जुयाच्वने माःगु बाध्यता जुल ।

थौं मनूत सकलें सकलें हे भौतिक वस्तुइ जक लालायित जुयाच्वन तर मनूतय् लिफःस्वयेगु बानिया अभावं इमिसं मसिउ कि अति भौतिक सुख क्षणिक याउँसे च्वनी, चाकुमे, माकुमे च्वनी, यःगु बा सुखगु जुइ किन्तु परिणामय् इयातुसे, खाइसे व कष्टदायक जुयाःलि थः ह्म ह्यू ल्यू किपालु समानं वयाच्वनी । थौं विशेषतः पाश्चात्य मुलुकया नागरिकत अति भौतिक सुखय् दुबिना च्वन सा इपि मानसिक व आध्यात्मिक सुखय् शून्य जुयाच्वन । खः, इपि भौतिक सुखं सम्पन्नपि जुयाः *Air Condition* गु क्वथाय् जीवन हनाच्वंपि जूसां इमिगु मनय् प्रतिपल-प्रतिक्षण मि ह्वाना-ह्वाना छ्वयाच्वंगु च्वनं हे । इपिला शान्तिया नामय् प्रतिसेकेण्ड अशान्तिया शिकारी जुजुं वनाच्वन ।

थुगु इलय् मनूतय् आर्थिक उन्नति यायेगुली ध्यानं केन्द्रित जुयाच्वन । आर्थिक विकासया युग हे नं खः विना अर्थ छुं छुं हे ज्या सफल जुइगु आशा काये म्वाःले धुंकल । गबलय् ध्यबां न्ववाइ, अन सत्य हे नं सुंक च्वना बिइगु जुये धुंकल । थौंया समाज अर्थया समाज, ध्यबा मदुम्हसिनं सत्य न्ववाःसां असत्य जुइगु व ध्यबा दुम्ह सिनं असत्य न्ववाःसां सत्य जुइगु । ध्यबा दुम्ह मूर्ख जुयाः नं विद्वान् सा ध्यबा मदुम्ह विद्वान् खयाः नं मूर्ख जुइगु । उकिं अर्थ थुलि तःधं कि स्वयं मनूयासिकं तःधं तर यथार्थय् थ्व खँ पाय्छि मजू बल्कि थ्वला विद्यमान समाजया न्हाय्कं जक खः । खतुला अर्थया आविष्कारक छुं ध्यः ईश्वर मजुसे स्वयं मनू हे खयानं थौं व अर्थ मनूतय्त च्यः यानां त्वःतल । उकिं विना अर्थ थौं नं धर्म न समाज, न राजनीति अर्थात् न्ह्यागु हे थजुइब्यु छुं छुं हे ल्यनाच्वने फइमखु, फुकं मदयाजक वने फइ ।

झीगु अर्थतन्त्र सुदृढ यायेत उद्योग हे जुइमाः । उद्योग हे उन्नति व उन्नति हे उद्योग । उकिं गन उद्योग, अन अर्थया खँ न्ह्याःने दं वइ, त्वाः दयाच्वंगु आधारय् (१) भौतिक उद्योग (२) आध्यात्मिक उद्योग धकाः नितालि उद्योग दयाच्वन । यदि भौतिक-आध्यात्मिक उद्योगयात सन्तुलन एवं नियन्त्रित रूपं न्ह्याकावनेफुसा समस्त मानव प्राणी जगत्या लागी सुख, शान्ति प्राप्त यानाकायेगु मार्गदर्शन जुयाःलि सारा जगत् शान्तिया राज्य जूवनिगु निश्चित दु । थः मिनेगु बा दुनेया *(Internal)* उन्नति हे अध्यात्म खः । अध्यात्म धयागु छुं नं झंगःया नां मखु तर गजबया खँ ! मनूतय्सं दुनेया स्वयाः पिनेया *(External)* उन्नतियात हे तःधं तायेकाच्वन । उकिं इपि न्हिथं भौतिक उन्नति यायेगुली हे भरमग्दुर प्रयास यानाच्वन । थ्व हे छगू विश्व विनाशया भविश्यवाणी सूचक धयां अप्पो खँ जुइमखु । भौतिक उद्योगय् जक ततःमतः वयनाच्वंतले हे झीपि मानसिक-आध्यात्मिक सुख-शान्ति तापाःपि जुयाच्वने माली । तर छगू खँ, भौतिक विना अध्यात्म प्राप्त यायेगु असम्भव जुयाच्वनी सा आध्यात्मिक विना भौतिक सुख सम्भव जू । सिद्धार्थ राजकुमारं, बोधिसिमाक्वय् बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त यानाकाःगु थुकिया दसि खः । उकिं जीवनय् भौतिक थेंतुं अध्यात्म नं अभिन्न अंग जुयाच्वन ।

परिवर्तनशीलतां जायाच्वंगु संसारय् म्वानाच्वने

धयागु अति हे दुष्करगु ज्या खः । परिवर्तनशील जूगुलि हे जीवनय् गबलें निमाः त्वः सा गबलें वाफय् वइ, खिउँगु जः लुइ । अनेकानेक समस्या, पंगलः व संघर्ष जायाच्वनिगु हे जीवन खः । थुकियात वाः चायेकाः धैर्यत्वं युक्त विवेक-बुद्धि क्वथीक बिचाः यानाः दूरदर्शी जुयाः विद्यमान समस्यात नापं निराशावादी मजुसे निस्वार्थ पूर्वक त्वाल्वां समाधान यानावने फुपिं जुइमाः न कि त्वाल्वां हे थः सिनावनेमाः । मखुसा अवश्यमेव छन्हु झी त्याःपि जुयेवइ थन । थथे यानाः जीवन हनावनेगु हे अमूल्य जीवन सार्थक यायेगु जुइ ।

संघर्ष यायां वने धयागु-- मनू जुयाः मनू हे धायेकाः स्वायेया लागि खः । "अत्ताहि अत्तनो नाथो (थःम्ह नाथ थः हे)" थुगु बुद्धवचनं व्यक्ति विकासयात तःधंगु थाय् बियाच्वंगु दु । खनं खः, पिनेया रूप ध्यः, ईश्वराद्रि तत्त्वयात महत्त्व बिइ माःगु मदु । ब्रु थः हे संसारय् दक्लय् तःधंम्ह धकाः चायेकाः थः निर्मित जुयेगु स्वयेमाः । थः पूर्ण-निर्मित व्यक्ति जुयेफत थाःसा कपिन्त नं निर्माण यायेगु ज्याय् निरन्तर सफलता प्राप्त जुइ । उकि थौंया आवश्यकता "व्यक्ति निर्माण" खः । गन व्यक्ति निर्माण यायेगु ज्या अप्वयावनी, अन स्वतः विकास जुइगु स्वयं सिद्ध तथ्य खः । उकि थौंया जगतं व्यक्ति निर्माणपाखे मिखाब्वयाबिल धाःसा आधुनिक विश्वया आयु ताःहाकः जूइगु सुनिश्चित जुयाच्वन ।

□

लुमंकातयेमाःगु नीतिया खँ

(१) धीर प्रंशंसा– गुह्यसिनं आपत्कालय् नं थःगु स्वरूपयात त्वःतीमखु व मनू धन्य खः । गथे सुर्यःया तापं क्वाःसां सोह्यं थःगु ख्याउँपन त्वःती मखु ।

(२) परोपकार– प्राण बियाः, धन खर्च यानाः नं मेपिंगु उपकार यायेमाः छाय्कि परोपकारं उत्पन्न जूगु पुण्य सलंसः यज्ञ यानाः नं प्राप्त ज्वी मखु ।

(३) लोभनिन्दा– लोभं क्रोध उप्पन्न ज्वी । लोभं काम उत्पन्न ज्वी । लोभं मोह उत्पन्न ज्वी । लोभं नाश ज्वी बाहेक भिनीमखु । उकि लोभ पापया कारण खः ।

[नेपालीभाषा]

मध्यममार्ग हे जीवनया सफलता

२०४८ माघ ५, काठमाडौं–

आनन्दकुटी विहारमा भएको नियमित पूर्णिमाको बुद्धपूजा कार्यक्रममा भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थनापछि बुद्धपूजा गराउँदै भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले भन्नुभयो– "मानिसले शुरूमा असल कार्य गर्नको लागि अरूबाट प्रेरणा र आदर्शका कुरा सिकेर लिन्छन्। पछि आफ्नै मनले अठोट गरी काम गर्दै लैजान्छन्। अरूले भन्दा भनी देखावटी रूपमा गरेको पुण्यकर्मभन्दा आफ्नै मनले सोचेर कर्तव्य सम्झी गरेको पुण्यकर्मको फल महान् हुन्छ भन्ने बुद्धको भनाइ रहेको छ।"

सो बेला धर्मदेशना गर्दै भिक्षु कोलितले भन्नुभयो- "विलासी जीवनमा डुबी मोजमज्जा नगर्ने र आधारभूत आवश्यक पदार्थबाट टाढा रही दुःखी जीवन नबिताउने नै बुद्धको मध्यम प्रतिपदा हो। आर्यअष्टांगिक मार्ग अनुसार अगाडि बढ्न सकियो भने मध्यम प्रतिपदामा रहन सक्नेछ। यसभित्र आठ कुरा आउँछन्– १. कुनै कुरा नबिराई देख्ने २. असल नियत राख्ने ३. नबिराई कुरा गर्ने ४. नबिराई काम गर्ने ५. नबिराई जीवन यापन गर्ने ६. नबिराई उत्साह लिने ७. नबिराई होश राखिछाड्ने ८. गरेको काममा नबिराई ध्यान राखि छाड्ने। यी आठ कुरालाई व्यवहारमा उतार्न सके दुःख-बाट मुक्त हुन सक्ने कुरा बुद्धले भन्नुभएको छ।" त्यस बेला उपस्थित रहेका भिक्षुसंघ, अनगारिकावर्ग र उपासक–उपासिकाका लागि जलपान तथा भोजनदान बालाजूपुचःबाट व्यवस्था गरिएको थियो।

सहयोगको रकम हस्तान्तरण

२०४८ पौष २७, ललितपुर–

यहाँको वडा नं. ७ इयालुडटार, मूलढोलका मानबहादुर तामाङका चार जना छोराछोरी गत पौष २३ गते भएको निजको घरको आगलागीमा परी करुण-जनक मृत्यु भएको मा ज्योतिदय संघ, ज्योतिविहार, चापागाउँले सहयोगार्थ रू. २५००।– बराबरको नगद र जिन्सी उठाई सोही संघका अध्यक्ष अनगारिका ज्ञाणवतीद्वारा प्रदान गरियो।

अनगारिका संघमित्राको निधन

२०४८ पौष २९, काठमाडौं–

स्वयम्भू किण्डोल स्थित अनगारिका संघमित्राको ७१ वर्षको उमेरमा हृदयगति बन्द भई निधन भएको छ। दिवंगत महानायक भिक्षु अमृतानन्दको प्रव्रजित हुनुअघि की धर्मपत्नी रहनुभएका वहाँ २१ वर्षमै अनगारिका हुनुभएको थियो। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघद्वारा गरिएको वहाँको शवयात्रामा भिक्षुगण, श्रामणेरहरू,

अनगारिकाहरू एवं उपासक उपासिकाहरू सम्मिलित थिए । सो बेला दाहसंस्कार हुनुअघि महासंघका उपाध्यक्ष भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थना हुनुका साथै वहाँले मानवजीवन अनित्य भएको ले नै दुःखसत्य-बुझेर भगवान् बुद्धद्वारा निर्देशित मार्गतिर अग्रसर हुनुपर्ने कुरा बताउनुभयो । सोही बेला भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरले मृत्यु अवश्यम्भावी भएको हुँदा भगवान् बुद्धद्वारा बताइएका चार आर्यसत्यलाई बुझेर सदाचरण गर्न सकेमा जन्ममरणको चक्रबाट मुक्त हुन सकिने कुरा बताउनुभयो ।

आजीवन सदस्यमा थप

२०४८ पौष २२, काठमाडौं–

यहाँको आनन्दकुटी विहारको आजीवन सदस्यमा बालाजूका गीता श्रेष्ठ र हरिदाइ थप हुनुभएको छ । यस्तै आनन्दभूमि मासिक पत्रिकामा पनि काठमाडौं, कमलाछी ११/७० का कन्हैयाकुमार साम्रि आजीवन सदस्य हुनुभएको छ ।

स्वागतसमारोह

२०४८ माघ ४, काठमाडौं–

लुम्बिनी विकास समितिका नवगठित कार्यकारिणी समितिको सम्मानमा यहाँको ज्ञानमाला भजनपाटी स्वयम्भूमा स्वयम्भू ज्ञानमाला भजनखलःद्वारा स्वागत समारोहको आयोजना गरियो । शान्तरत्न शाक्यद्वारा सञ्चालित सो समारोहमा समितिका उपाध्यक्ष प्रा. सूर्यबहादुर शाक्य लगायत सदस्यहरूले लुम्बिनी विकासप्रति आफ्नो दायित्व बोध गरी नेपालको विश्वपरिप्रेक्षमा इज्जत रहेको लुम्बिनी विकासमा सदाशयताका साथ समर्पित हुने कुरा बताउनुभयो ।

यस्तै लुम्बिनी विकास समितिका उपाध्यक्ष प्रा. सूर्यबहादुर शाक्यको सम्मानमा यहाँको पिपल्स् क्याम्पस-द्वारा स्वागत गरिएको थियो ।

सम्यक् महादानको लागि ग्वय्दां राखियो

२०४८ माघ १, काठमाडौं–

सयौं वर्षअघिदेखि परंपरागत रूपमा चलिआएको १२ वर्षमा एकपटक मनाइने सम्यक् महादानको लागि ग्वय्दां राखियो । स्वयम्भू भगवान, हारती अजिमा, श्वेत मत्स्येन्द्रनाथ, नेपालका शासक महाराजाधिराज लगायत उपत्यका बाहिर अवस्थित नमोबुद्ध, नालाकरुणामय आदि सहित दीपंकरादि तथागतहरू एवं देवदेवताहरूलाई उपस्थित गराई अधिराज्यका सम्पूर्ण शाक्यबन्धुहरू एवं वज्राचार्यहरूमा दानप्रदान गरिने यो महादान माघ संक्रान्तिका दिन मनाइने गरिन्छ । आगामी २०४९ सालमा सम्पन्न गरिने सो महादानका लागि एक वर्षअघि नै निमन्त्रणा गर्नुपर्ने विधि अनुसार यस वर्ष स्वयम्भू भगवान् लगायत देवदेवता सहित नारायणहिटी राजदरबारमा गई ग्वय्दां राखियो (निमन्त्रणा चढाइयो) । सम्यक्दान भनेको दीपावती नगरका राजा दीपंकर तथागतको पालादेखि चलिआएको प्रथा हो । यो प्रथाको अनुसरण गरी कान्तिपुर महानगरमा कीर्तिपुण्य वज्रधातु चैत्यमहाविहार लगनबहाल, केशचन्द्रकृत पारावर्त महाविहार, इटुंबहाल, धर्मचक्र जीर्णोद्धार महाविहार वटूचीधंबहालका आजुहरूले संयुक्तरूपमा १२ वर्षमा एकपटक मनाउँदै आएको मा हाल २०२४ र २०३६ सालको सम्यक् महादानमा समेत प्रमुख रहिआउनुभएका लगनबहालका प्रमुख भाजुरत्न शाक्य, वटूचीधंबहालका थकाली

धर्मरत्न शाक्य र इटुंबहालका हर्षरत्न शाक्य सहितको संयोजकत्वमा तीनै बहालको संयुक्त आयोजनामा मनाइने यस महादानमा टोल टोलका सीप गुण युक्त रकमीहरू द्वारा छुट्टाछुट्टै जिम्मा लिई सहयोग गर्ने परंपरा रहेको छ।

गत माघ संक्रान्तिका दिन स्वयम्भूस्थित पंचबुद्ध, हारतीमाता, पंचतारा, बसुन्धरादेवी, शान्तिपुर तथा विजयेश्वरी, केलटोलका मत्स्येन्द्रनाथ, आयोजक मण्डलका तीनै विहारका दीपंकरादि देवताहरू सहित नारायणहिटी राजदरबारमा श्री ५ महाराजाधिराज समक्ष सांस्कृतिक बाजागाजा सहित भई ल्याइएको सो बेला स्वयम्भू स्थान र नारायणहिटी राजदरबारमा श्री ५ महाराजाधिराज समक्ष सांस्कृतिक बाजागाजा सहित भई ल्याइएको सो बेला स्वयम्भू स्थान र नारायणहिटी राजदरबारमा दानपत्र चढाइएको थियो। नेपालभाषा र नेपाललिपीमा लेखिएको उक्तदानपत्र सुवर्ण शाक्यद्वारा सस्वर पाठ गरिएएको थियो।

नेपालको बौद्ध परंपरामा अद्वितीय नेपाली संस्कृतिका परिचायक यस महासम्यक्दानको ल्याइने राखेको बेला नेपाल टीभी र रेडियो नेपालले प्रचार प्रसार नगरिदिंदा बौद्धधर्म र नेपालभाषाप्रति ज्यादै पूर्वाग्रह पीडित भएर कंजूसीपन अपनाइएको महसूस गरी बौद्ध जगत्ले ज्यादै दुःख प्रकट गरेको छ। उक्त दुवै संस्थामा नेपालीभाषाबाट विस्तृत विवरणको जानकारी र नेपालभाषामा कार्यक्रम सहितको निमन्त्रणा पठाइएको थियो। रा.स.स. र गोरखापत्रमा पनि समाचारको विवरण एवं निमन्त्रणा पठाइएको थियो।

शोकसभा

२०४८ माघ २, काठमाडौं–

बौद्ध संस्कृतिको आधारमा बौद्धहरूको सामुदायिक प्रवृत्तिमा बौद्धभावनाको अक्षुण्णता राख्न प्रयास जारि गरिरहेको यहाँको मन्जुश्रीनक महाविहारका चार्रो थकाली ज्ञानबहादुर शाक्यको निधन भएको मा दानरत्न शाक्यको सभापतित्वमा अनित्य बोधगरी भगवान् बुद्धको प्रतिमा समक्ष शोकसभा गरियो। सो बेला मंजुश्रीनक महाविहार संरक्षण सुधार संघका सदस्य--सचिव सुवर्ण शाक्यले परंपरागत विधि अपनाएर शोकलाई लम्ब्याउनुभन्दा मानवको अस्तित्व बोधगरी शोकसन्तप्त परिवारमा ढाडस दिने र दुःखको बेला गर्नुपर्ने आवश्यक सहयोग जुटाउनुपर्ने कुरामा जोड दिनुभयो। सो बेला गुह्यहर्ष वज्राचार्यले मरणनुस्मृति भावना गर्नुभएको थियो। समितिका उपाध्यक्ष पूर्णरत्न शाक्य सहितले श्रद्धाञ्जली चढाएको सो बेला एक मिनेट मौन धारण गरिएको थियो।

[नेपालभाषा]

इलां देछाल

१११२ प्वहेँला गा १०, यँ–

थनया जिज्यासःवय् वैरोचन तीर्थय स्थापना जुह्म तथागत वैरोचनया प्रतिमाया फुसय् भोत्येबाहाःया भुवनमान शाक्य व परिवारया श्रद्धाकथं लीयागु इलां देछाःगु जुल। उगुइलय् सप्ताविधानुत्तर पूजा नं याःगु जुल।

बुन्हिहन

१११२ प्वेहँलाश्व ६, ख्व–

थनया युवा बौद्ध पुचःया न्यावःगु बुन्हि ज्ञान

(बाकी कभरया अन्तिम पृष्ठय्)

रत्न वज्राचार्यपाखें उलेज्या जुयाःलि सिद्धिरत्न शाक्ययया सभापतित्वय् हन । उब्यलय् भिक्षु सुमतिसंघं धर्म आवश्यक जूगु खँ कनाबिज्यात । मंतुना ध्वंकेगुइचलय् डा. केशवमान शाक्य वर्णाश्रमया परिवेशय् नेपाःमित बौद्ध कर्म विकास ज्वीत हिन्दू संस्कारपाखे शुद्धीकरण यानाः अन्धविश्वास, जातिभेद व छुवाछूटया संकीर्णता मुक्त जुयाःमानवमात्रया हित ज्वीगु मार्ग प्रदर्शन जुयाच्वंगु चतुरार्यसत्य दुगु मानवतावादी धर्म बुद्धधर्म खः धैबिज्यात । अथे हे पं. वज्रीरत्न वज्राचार्य बौद्ध दर्शनया स्कूल चायेकाः बौद्ध शिक्षाया प्रचार प्रसार यायेमाःगु खँ धैबिज्यात । थथे हे तुं थनया धर्मोदयसभाया शाखा अध्यक्ष इन्द्रराज शाक्य बुद्धधर्मया व्यावहारिकतायात युवावर्गय् बोधयाका: थह्म थह्म नं उदाहरण जुयाबीमाःगु खँ वाला बिज्यात । युवा बौद्ध समूहया अध्यक्ष हर्षमुनि शाक्य थाइ व मगःथें याःपि बौद्ध कथंया उत्पत्तिगु जनजातियाविसं थःपि बौद्ध धैगु नकतिनि वाःचायेकूगुलि आः हिन्दू वर्णाश्रमय् दुनेच्वनाः समाजय् क्वचिका च्वनेमाःगु स्थिति वैसखुत धैगु खँ दुग्ययेक धैबिज्यात । थनया बौद्ध संघया अध्यक्ष त्रिरत्न शाक्य बुद्धधर्मय् जागरण हयेगुली युवाजगतय् सशक्त भूमिकाया आवश्यक जूगु खँ कनाबिज्यात ।

थ्वब्यलय् पुचःया अध्यक्ष वसन्तरत्न वज्राचार्यपाखेंलसकुस जूगु व छ्यान्जय् तीर्थराज वज्राचार्य प्रगतिविवरण प्रस्तुतया नार्पं धर्मरत्न शाक्यपाखें सुभाय ब्यछाःगु जुल ।

महास्थविरया अबु मन्त

लुम्बिनी च्वनाबिज्याःम्ह महास्थविर भिक्षु विमलानन्दया अबु मोतिकाजि शाक्य थ्वहे फागुन १ गते ८६ दँया बैसय् पाल्पाय् मन्त ।

वितरण हुन नसकेमा फिर्ता पठाउनुहोला ।

"आनन्दभूमि"
पत्र मंजूषा ३००७
काठमाडौं,
नेपाल ।

To

Postage Stamp

मुद्रक- शोभाभगवती प्रिन्टिङ्ग प्रेस, ढल्को, क्षेत्रपाटी, यें । फोन नं· २-१२५६१